

واکاوی مؤلفه‌های مهارت‌های آموزشی معلمان

حجت‌انخاری*^۱، سید عبدالوهاب ساوی^۲، حسین زینبی پور^۳

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۱۷	هدف اصلی این پژوهش، شناسایی معانی آشکار و ناشناخته مهارت‌های معلمی بود. پژوهش در سال ۱۳۹۹ با روش پدیدارشناسی انجام شد. استادان دانشگاه فرهنگیان، معلمان خبره و دانشجو معلمان ترم آخر به‌عنوان مشارکت‌کنندگان بالقوه پژوهش بودند که استادان و معلمان با روش نمونه‌گیری هدفمند ترکیبی (نمونه مشهور- گلوله برفی) و دانشجو معلمان ترم آخر بر اساس بالاترین معدل، با روش نمونه‌شدت انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته چندگانه استفاده شد. نمونه‌گیری با دانشجویان ترم آخر با ۱۴ نفر، استادان دانشگاه فرهنگیان با ۶ نفر و معلمان خبره با ۱۰ نفر به تکرار اطلاعات و اشباع رسید. تجزیه و تحلیل داده‌های بخش کیفی با استفاده از نرم‌افزار maxqda نسخه ۱۰، از کدگذاری نظری نظریه پردازی داده‌بنیاد استفاده شد. برای تعیین اعتبار داده‌های کیفی، از اعتباریابی مخاطب و سه‌سویه‌سازی استفاده شد. با توجه به مهارت‌های به‌دست‌آمده از پژوهش‌های پیشین، سوالات نیمه-ساختاریافته از مهارت‌ها مطرح و مصاحبه‌ها ضبط شده و پس از پیاده‌سازی چندین بار خوانده شد. پس از تحلیل کلی مصاحبه‌ها، تعداد ۱۳۹۵ کد اولیه در نرم‌افزار maxqda شناسایی شد که پس از پالایش به ۶۴۸ مؤلفه، ۲۹ زیرمقوله و ۹ مهارت تبدیل شدند. بیشترین تعداد مؤلفه‌ها به مهارت ارتباطی با ۱۸۲ مؤلفه و کمترین تعداد مؤلفه مربوط به مهارت پژوهش با ۳۰ مؤلفه بود. برای مهارت سازماندهی و مدیریت کلاس ۹۳ مؤلفه، مهارت تدریس ۸۹ مؤلفه، مهارت نظارت و ارزیابی ۷۰ مؤلفه، مهارت استفاده از تکنولوژی و ابزار با ۶۲ مؤلفه، مهارت‌های فردی معلم با ۴۸ مؤلفه، مهارت برنامه‌ریزی با ۳۹ مؤلفه و مهارت خلاقیت، ۳۰ مؤلفه شناسایی شد.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۰۶	
نوع مقاله: تحقیق کیفی	
واژگان کلیدی	
داده‌بنیاد، معلم، مهارت آموزشی	

۱. نویسنده مسئول: دکترای برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه فرهنگیان شهید بهشتی اقلید، اقلید، ایران. ✉

۲. دانشیار روان‌شناسی تربیتی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، هرمزگان، ایران.

۳. استادیار مدیریت آموزشی، گروه مشاوره و روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، هرمزگان، ایران.

مقدمه

امروزه معلمان در هر اجتماعی به‌عنوان سرمایه‌های غنی آینده‌ساز و روح نظام آموزشی به شمار می‌آیند. جوانان از راه‌های مختلفی جذب دستگاه تعلیم و تربیت کشور می‌شوند و ضرورت شایسته‌سالاری در جذب و به‌کارگیری معلمان بر کسی پوشیده نیست. برنامه‌های مختلفی برای آموزش خبرگی و مهارت‌های تخصصی معلمی برای هر طیف از معلمان در نظر گرفته می‌شود. آماده‌سازی و مجهز کردن معلمان جوان به مهارت‌های حرفه‌ای، پیش از ورود امن به کلاس درس، اصلی‌ترین وظیفه دانشگاه‌های علوم تربیتی، مراکز تربیت معلم و سازمان‌هایی است که به گونه‌های مختلف، دوره‌های آموزش حین خدمت برای معلمان ترتیب می‌دهند. دانشگاه فرهنگیان به آموزش جوانان همت می‌گمارد و بر پرورش معلمان نواندیش تأکید می‌کند. جوانانی که در این دوره خود را دانشجو معلم می‌انگارند، در پی کسب فضایل اخلاقی معلمی و مهارت‌های تخصصی معلمی هستند. معلمان نیازمند مهارت‌ها، بینش‌ها و اندیشه‌های نوینی هستند، چرا که فرایند تولید، توزیع و مصرف اطلاعات به کلی دگرگون شده است (معینی نائینی، ۱۳۸۷). با کوشش خردمندانه معلم است که اهداف متعالی نظام آموزشی کشور محقق می‌شود. آنچه کودکان، نوجوانان و جوانان در مدرسه کسب می‌کنند، متأثر از خصوصیات، کیفیات، شایستگی‌های علمی، فرهنگی، دینی، اجتماعی، اخلاقی و معنوی معلمان است (عبداللهی، دادجوی توکلی و یوسلیانی، ۱۳۹۳).

نقش‌های بی‌بدیل معلم در جریان تعلیم و تربیت، ضرورت وجود صلاحیت‌ها و شایستگی‌های متنوع و متعددی را برای معلمان به ارمغان می‌آورد (طاهری، عارفی، پرداختچی و قهرمانی، ۱۳۹۲؛ شعبانی، ۱۳۸۳). آنچه به کلاس درس و فعالیت‌ها و تحولات آن روح و هویت می‌بخشد، توانمندی‌ها و قابلیت‌های معلمان است (فتیحی هفشجانی، عارف و فتیحی واجارگاه، ۲۰۱۸). موفقیت و عدم موفقیت در ایجاد تحول در نظام‌های آموزشی، منوط به توانمندی‌ها و قابلیت‌های حرفه‌ای معلمان است که مجریان اصلی برنامه‌های آموزشی در محیط واقعی هستند (امراه و حکیم زاده، ۱۳۹۳). معلم امروز با نیاز، شرایط و وضعیتی نوین نسبت به فرایندهای یاددهی-یادگیری روبه‌روست که می‌بایست با نقشی متفاوت با کلاس سنتی عمل نموده و خود را به دانش‌ها و مهارت‌های نوین مجهز ساخته تا بتواند پاسخگوی نیازها و چالش‌های آموزشی امروز گردد (حسینیان حیدری، ۱۳۹۲). سازمان همکاری اقتصادی و رشد و توسعه، وابسته به یونسکو، در کتابی با عنوان «معلم برای مدارس فردا- تجزیه و تحلیل شاخص‌های آموزش جهانی (۲۰۰۱)»، ضمن ارائه مطالعات انجام شده در کشورهای گوناگون در زمینه آموزش و پرورش و جلب معلمان برای مدارس آینده، راهبردهایی ارائه کرده که به برخی از آنها به اختصار اشاره می‌کنیم:

برای تربیت معلمان کارآمد و متخصص که بتوانند پاسخگوی مقتضیات و الزامات در حال تغییر و متحول آینده باشند، به برنامه‌ها و امکانات خاصی نیاز داریم. انتظار جامعه از معلمان فردا بسیار گوناگون و بالاست. آنان باید دانش و توانایی‌های تخصصی و حرفه‌ای خود را با تحولات آینده حوزه‌های علمی هماهنگ کنند. روش‌هایی که خود معلمان بر اساس آنها به کسب دانش می‌پردازند نیز باید تغییر کند؛ زیرا آنان هم ناگزیرند خود را با تحولات نوین علمی همگام سازند. معلمان فردا نه تنها در زمینه‌های علمی و تخصصی، بلکه در زمینه‌های تعلیم و تربیت و روش‌های تدریس نیز باید دانش و مهارت خود را با تحولات نوین جهانی پیش ببرند (دانش‌پژوه، ۱۳۸۲).

صاحب‌نظران تعلیم و تربیت درباره مفهوم صلاحیت و مهارت‌های حرفه‌ای آموزگاران، که از اواسط قرن بیستم در نظام‌های آموزشی پدیدار شده است، نظریات مختلفی بیان کرده‌اند. در دهه اول قرن بیست و یک، صلاحیت را مجموعه‌ای از رفتارها و مهارت‌هایی می‌داند که انتظار می‌رود افراد در سازمان خود به نمایش بگذارند (مالکی، ۲۰۱۸). مهارت^۱ عبارت است از خبرگی، کارکشتگی یا زبردستی در عملیات ذهنی یا فرایندهای جسمی که غالباً از طریق کارآموزی ویژه کسب می‌شود و اجرای این مهارت‌ها به عملکرد موفقیت‌آمیز می‌انجامد (منابع انسانی، دانشگاه نبراسکا، ۲۰۱۸). ترنر (۲۰۰۵) مهارت‌های تدریس را استراتژی‌هایی می‌داند که معلمان برای تسهیل یادگیری دانش‌آموزان استفاده می‌کنند. کیراکو (۲۰۰۷) دانش، تصمیم‌گیری و عمل را به‌عنوان عناصر مهم مهارت‌های تدریس نام می‌برد.

صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان در هزاره سوم، آن دسته از مهارت‌ها و دانش‌هاست که به معلمان کمک می‌کند تا در فرایند تدریس با داشتن ورودی‌های مشخص، نتایج مشخص به‌دست بیاورند. پرداختن به این صلاحیت‌ها تضمین خروجی‌های مورد انتظار فرایند تدریس از یکسو و صحت فرایند آن از سوی دیگر است (احمدی، امینی‌زرین و مهدیزاد تهرانی، ۱۳۹۵). در واقع، حرفه‌ای شدن معلمان بر جنبه‌های تکنیکی تدریس و ارتقای موقعیت اجتماعی حرفه معلمی متمرکز است. حرفه‌ای شدن فرایندی است که به وسیله آن انجام یک حرفه یا شغل مستلزم داشتن مهارت‌های ویژه‌ای می‌شود. معلم حرفه‌ای باید از دانش محتوایی، رشد کودک، سبک‌های یادگیری، راهبردهای تدریس و مجموعه‌ای جدید از ارزش‌های همراه با احترام به تفاوت‌های فردی، همکاری با همکاران و گرفتن بازخورد مداوم و پیوسته از تدریس و قابلیت هدایت و تغییر و ارتباط مؤثر درک عمیق‌تری داشته باشد. رویکردهای جدید در تربیت و آموزش مداوم آموزگاران بر اساس توسعه مفهوم رویکرد سیستمی به آموزش، در نظر گرفتن موضوع تدریس به‌عنوان فعالیت حرفه‌ای و

سیاست‌های حمایت‌کننده توسعه حرفه‌ای به وجود آمده و آموزش نیاز مداوم زندگی حرفه‌ای معلمان شده است (وایلان، ۲۰۰۷). مهارت‌های حرفه‌ای مدرسان، مسئولیت‌های پیش‌روی آنان را اجرایی‌تر، سهل‌تر و مؤثرتر می‌نماید. مهارت‌ها و قابلیت‌هایی که از دانش آنان نسبت به رویکردهای مختلف یاددهی یادگیری آغاز می‌شود و تا به اجرا در آمدن این رویکردها در موقعیت‌های خاص کلاس درس ادامه می‌یابد. مهارت‌هایی که آنان را در مقابل پاسخگویی به چالش‌ها و مسائل یاری نموده و با اقدامات پژوهشی لازم به رفع مشکلات آموزشی خواهند پرداخت. مهارت‌هایی که به همراه تغییرات فن‌آوری، تکامل یافته و امکان بهره‌گیری از پتانسیل‌های فن‌آوری نوین را در به اجرا آمدن مؤثر روش‌های آموزشی فراهم نموده و قابلیت‌ها و مهارت‌هایی که امکان ارزشیابی و سنجش اصولی سطوح مختلف یادگیری را با روش‌های متنوع و متناسب با شرایط و مقتضیات کلاسی فراهم می‌نماید (حسینیان حیدری، ۱۳۹۲). مهارت‌های آموزش مستقیم به‌طور ویژه با فعالیت‌های روزنشین و استیون ز (۱۹۸۶) صورت‌بندی شد که ده‌ها مهارت را زیرمجموعه مراحل آموزش مستقیم تعریف کردند: مروری کوتاه بر یادگیری‌های پیش‌نیاز قبلی؛ آغاز درس با بیانی کوتاه از هدف‌ها؛ ارائه محتوای جدید در گام‌های کوچک و تمرین کردن دانش‌آموزان پس از هر گام؛ ارائه آموزش‌ها و توضیحات مفصل و شفاف؛ فراهم کردن زمینه تمرین فعالانه سطح بالا برای همه دانش‌آموزان؛ پرسیدن تعداد زیادی از سؤال‌ها؛ واری فهم دانش‌آموزان؛ به‌دست آوردن پاسخ‌های تمام بچه‌ها؛ هدایت دانش‌آموزان طی تمرین‌های اولیه؛ ارائه بازخوردها و نیز اصلاحیه‌ها به‌طور نظام‌مند به دانش‌آموزان؛ رهنمودهای صریح و مشخص برای تمرین‌های نشستنی و نیز نظارت مقتضی بر دانش‌آموزان در خلال کارهای نشستنی. همچنین در استانداردهایی که کالج معلمان اونتاریو (۲۰۱۸) منتشر کرده است، استانداردهای عمل برای حرفه تدریس مشتمل بر پنج استاندارد به این شرح است: «معلمان دانش و تجربه حرفه‌ای خود را به‌کار می‌گیرند تا یادگیری دانش‌آموزان را ارتقا دهند. آنها از علم تربیت، سنجش و ارزشیابی، منابع و فناوری مناسب و مقتضی در برنامه‌ریزی و پاسخگویی به نیازهای تک‌تک دانش‌آموزان و اجتماعات یادگیری بهره می‌برند. آنها از طریق پژوهش، گفت‌وگو و بازانندیشی مداوم شیوه عمل خود را اصلاح می‌کنند.

از مهم‌ترین ویژگی‌های معلم، تسلط بر مهارت‌های آموزشی و تدریس؛ از جمله تسلط بر محتوا و ارائه آن، تعیین تکلیف، پرسش و پاسخ، روش‌های تدریس است. (نیکنامی و کریمی، ۱۳۸۸). چنین نقشی مستلزم به روز بودن دانش، مهارت و نگرش معلم و در یک کلام مادام‌العمر یادگیرنده بودن اوست. (نیکنامی و کریمی، ۱۳۸۸). و چنانچه معلمی به قدر کافی مهارت‌های لازم تدریس را تجربه نکرده باشد، معلمی بدون صلاحیت خواننده می‌شود (رئوف، ۱۳۷۹). مهارت‌های تدریس

ترکیبی پیچیده از دانش، مهارت، درک، ارزش‌ها و نگرش‌هاست که منجر به اقدام مؤثر در موقعیت می‌شوند. از آنجا که تدریس بسیار بیشتر از یک کار است، ممکن است مفهوم مهارت‌های معلمان در زمینه‌های مختلف و در مرزهای مختلف به گونه‌ای متفاوت طنین‌انداز شود (اتحادیه اروپا، ۲۰۰۶). معلم باید از راهبردهای مؤثر برای تدریس آگاه باشد و به گونه‌ای اثرگذار بنا بر موقعیت و شرایط دانش‌آموزان خاص، از این فنون بهره گیرد. به‌کارگیری راهبردهای تدریس باید با انعطاف-پذیری همراه باشد. به‌طور کلی به‌کارگیری روش‌های فعال تدریس می‌تواند منجر به یادگیری عمیق‌تر و پایدارتر شود. بدیهی است معلمانی در این زمینه موفق‌ترند که از مهارت‌های حرفه‌ای لازم برخوردار باشند (مهرمحمدی، ۱۳۸۱). صافی (۱۳۷۶) در کتاب "سیمای معلم" می‌نویسد، معلمان باید از طریق هنر، علم و تجربه در فرایند تدریس، در سه مرحله پیش از تدریس، ضمن تدریس و بعد از تدریس مهارت یابند.

مهارت‌ها و نقش‌های جدید معلمان را می‌توان این‌گونه بیان نمود:

طراح قواعد راهنما و دستورالعمل‌ها: در این نقش معلم وظیفه طراحی، برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی کلاس‌های خود را دارد تا به شکل مؤثری فناوری به‌کار گرفته شود.

مربی: در اینجا مربی به تک‌تک افراد دستوراتی می‌دهد تا مهارت لازم در آنها ایجاد شود.

هم‌دست و یاور در پروژه‌ها: این فعالیت شامل همکاری غیررسمی و دوستانه با همکاران و تعلیم کار گروهی می‌شود. در این حالت، معلم نقش مساوی دانش‌آموزان را می‌پذیرد.

هدایت‌گر گروه: معلم گروه را از نظر بهره‌گیری از اطلاعات گردآوری شده، هدایت می‌کند. همچنین فرصت‌هایی برای آموزش دوسویه، مدل‌سازی کارورزی و دستیاری و ایفای وظیفه حمایتی با توجه به توان‌های متفاوت دانش‌آموزان ایجاد می‌کند.

مشاور توانمندساز: در این نقش، معلم از طریق راهنمایی، پیشنهاد و طرح سؤال هدف‌دار، به یاری دانش‌آموز می‌شتابد تا او بتواند اطلاعات مورد نیاز را گردآوری کند و در چندرسانه‌ای‌ها آنها را تکمیل و ارائه کند.

متخصص ارزیابی و راهنمایی‌کننده نهایی: این معلم است که ارزیابی از مطالعات یا ارائه پروژه‌های دانش‌آموزی را بر عهده دارد (معینی نائینی، ۱۳۸۷).

از طرفی نارسایی‌های بسیاری در روش تدریس معلمان وجود دارد. بیشتر معلمان در برخی از مهارت‌های اساسی تدریس با مشکل مواجه‌اند و نیاز به آموزش دارند. معلمان در مهارت‌هایی مانند کاربرد روش‌های خلاق تدریس مثل کاوشگری و حل مسئله، طرح مسئله و فعال کردن دانش‌آموزان در بحث، فعال کردن دانش‌آموزان در کسب مهارت‌های مشاهده، ثبت مشاهدات، اندازه‌گیری، پیش‌بینی و استنباط، مهارت در استفاده از ابزارهای آموزشی و فنون تکنولوژی

(تلویزیون، نوار، رسانه‌های ارتباطی) برای بهبودی یادگیری دانش‌آموزان، فعال کردن دانش‌آموزان در ارزشیابی فعالیت‌های فردی و گروهی، تشویق دانش‌آموزان به انجام کارهای ابتکاری و خلاقانه، مرتبط کردن مطالب درسی به دیگر دروس و تجارب واقعی روزمره دانش‌آموزان از مهارت لازم برخوردار نیستند (دانش‌پژوه و فرزاد، ۱۳۸۵). همچنین یافته‌های تحقیق ادیب‌نیا (۱۳۸۳) نشان داد گذشته از تسلط نداشتن معلمان بر اجرای روش تدریس فعال، عوامل دیگری چون نبود رضایت شغلی، مدیریت نامناسب کلاس درس، برقرار نکردن تعامل و ارتباط عاطفی بین معلم و دانش‌آموزان می‌تواند مانع اجرای روش تدریس فعال باشد.

یافته‌های پژوهشی بالکار (۲۰۱۵) نشان داد، معلمان به آموزش بیشتر در حوزه‌های فناوری آموزشی و توسعه مواد، راهنمایی و مدیریت کلاس، توسعه شخصی مثل کنترل و مدیریت استرس، مهارت‌های ارتباطی و روش‌های حل مسئله نیاز دارند.

تدریس، هنری است که یادگیری آن پیچیده است. پسی (۱۹۶۸) با توضیح پیچیدگی تدریس به مقایسه با یادگیری پرواز با جت و پیوند قلب که به مهارت‌های زیادی نیاز دارد، پرداخته است. امروزه بسیاری از افراد می‌توانند معلم شوند؛ اما سؤال اینجاست که بسیاری از افراد می‌توانند معلم مؤثری باشند؟ معلم مؤثر بودن از آنچه افراد فکر می‌کنند پیچیده‌تر و مشکل‌تر است. تنها داشتن دانش محتوایی عمیق دلیل معلم ماهر بودن نیست، بلکه دارا بودن مهارت‌های سازمانی، مدیریتی و ارتباطی، ارائه ارزیابی‌های مربوط و منصفانه، توانایی ایجاد یک محیط گرم در کلاس، ایجاد شور و شوق و انگیزه و تعامل خوب با دانش‌آموز برای معلم ماهر ضروری است.

دانشجویانی که برنامه‌های دانشگاه فرهنگیان را دریافت می‌کنند، به‌عنوان معلمان آینده، به تمرین مهارت‌های معلمی می‌پردازند؛ بنابراین ضروری است بخش زیادی از برنامه‌هایی که برای این اقشار تدوین می‌شود به آموزش مهارت‌های معلمی بپردازد. این افراد سال‌هایی از عمر خود را در دستگاه تعلیم و تربیت به‌عنوان دانش‌آموز سپری کرده و با معلمان متفاوتی برخورد داشته و تا حدودی با نکات ضعف و قوت هر کدام دست و پنجه نرم کرده‌اند؛ این تجربه‌ها بدون شک بر شیوه نگرش آنها به معلمی تأثیر می‌گذارد و بخشی از مهارت‌های معلمی آتی خود را با تجارب تحصیلی قبلی خود ساخته‌اند و با خود در دوران دانشجویی به همراه دارند. این تجارب انتظاراتی در آنها نسبت به برنامه‌ها و مهارت‌های مورد نیاز ایجاد می‌کند. از این منظر برنامه‌ای در این دوران می‌تواند تأثیرگذاری مطلوب و اثرگذار بر آنها داشته باشد که برخاسته از انتظارات آنها باشد و توقعات خود را در آن دخیل ببینند.

از طرفی هنگامی که با معلمان باسابقه و مدیران آموزشگاه‌ها در مورد دانشجویان فارغ‌التحصیل از مراکز تربیت معلم صحبت می‌شود، از ضعف مهارت‌های آموزشی دانش‌آموختگان و برنامه‌های

ارائه شده در تربیت معلم شکوه دارند. از سوی دیگر، استادان تربیت معلم نیز از برنامه تربیت معلم و کاهلی‌های دانشجویان این مراکز و بی‌انگیزگی آنان در توجه به برنامه‌های درسی و مهارت‌ها انتقاد دارند. با توجه به موارد یادشده، در این پژوهش مؤلفه‌های مهارت‌های آموزشی از دیدگاه دانشجومعلمان، معلمان سرآمد و استادان دانشگاه فرهنگیان به دست می‌آید.

سندرز و ریورس (۱۹۹۷) اظهار می‌دارند: گروهی از دانش‌آموزان که زیر نظر معلمان با کیفیت تدریس مناسب آموزش می‌بینند، در مقایسه با دانش‌آموزانی که زیر نظر معلمان بی‌کیفیت آموزش دیده‌اند، پیشرفت تحصیلی بهتری دارند. هایبرمن و بومهان (۲۰۰۵) به مؤلفه‌های «روش‌های تدریس و ارزش‌یابی» اشاره کرده‌اند و ویلگاس و ریمرس (۲۰۰۷) نیز نقش مهارت‌های حرفه‌ای معلم را در تغییر در نظام آموزشی بسیار ضروری دانسته و در این باره به مؤلفه‌های «روش‌های جدید تدریس، تکنولوژی آموزشی و ارزشیابی» پرداخته‌اند.

در بررسی به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش که در دانشگاه سانفرانسیسکو (۲۰۰۵) صورت گرفت، نتایج نشان داد از میان ۸ مؤلفه تعیین شده، ۶ مورد آنها را از نظر دانشجویان توسط استادان به کار می‌گیرند که عبارت‌اند از: ۱. سازماندهی محتوا و، دانش و مواد درسی؛ ۲. مهارت‌های ارتباطی و روابط انسانی واضح با دانشجویان؛ ۳. فراهم‌سازی محیط یادگیری برای دانشجویان؛ ۴. ارائه بازخورد فوری، اظهارات، ارزیابی‌ها و امتحانات عادلانه؛ ۵. به‌طور کلی اثربخش بودن تدریس استادان. دو مؤلفه دیگر که در سطح ضعیفی به کار گرفته شده‌اند؛ شامل توجه داشتن به یادگیری دانشجویان و مشکل‌برانگیز بودن مواد درسی است.

استرانگ، وارد و گرنت (۲۰۱۱) در پژوهشی چهارچوب تدریس اثربخش را در شش حوزه و ۲۷ ویژگی، طبقه‌بندی کرده است. این طبقه‌بندی شامل: ویژگی‌های فردی معلم، مدیریت و سازماندهی کلاس، پیش‌نیازهای آموزش مؤثر، برنامه‌ریزی برای آموزش و نظارت بر پیشرفت دانش‌آموزان ذکر کرده است.

هتیا (۲۰۱۵) دو بعد کلی آموزش خوب را بعد شناختی شامل سه مؤلفه تعریف می‌کنند: سازماندهی درس، وضوح و چالش فکری و بعد عاطفی شامل دو مؤلفه تعامل با دانش‌آموزان و نشان دادن احترام و سوم حمایت و همدلی. بیتس (۲۰۱۵) مهم‌ترین مهارت‌های حرفه‌ای معلمان را مهارت‌های ارتباطی (توانایی یادگیری مستقل، اخلاق و مسئولیت)، مهارت‌های تفکر (تفکر انتقادی، حل مسئله و خلاقیت)، مهارت‌های دیجیتالی و مدیریت دانش برشمرده است. سانیتا و مهپاترا (۲۰۱۶) مهارت‌های تدریس، مهارت‌های مربوط به ارزشیابی، مهارت‌های مربوط به مدیریت و سازماندهی کلاس، مهارت حل مسئله و مهارت‌های برقراری ارتباط را به‌عنوان مهارت‌های مورد نیاز معلمی برمی‌شمارند. کینت و همکاران (۲۰۱۶) یادگیری حرفه‌ای، مشارکت برای

یادگیری و مهارت در فهم جمعی دانش‌آموزان را مؤلفه‌های رشد حرفه‌ای معلم دانسته‌اند. فالکنر و لیتن (۲۰۱۶) بر تغییر محتوای درسی، شیوه عمل کلاسی و محیط یادگیری تأکید می‌کنند و به این ویژگی‌ها برای معلم در راستای غلبه کردن بر ناپایداری‌ها و عدم قطعیت توجه می‌دهند: ماجراجویی و خطرپذیری، انعطاف‌پذیری و حل مسئله خلاقانه، فراشناخت، تفکر نقادانه، تشریح مساعی و ارتباط. به نظر آنها هم خود معلمان به این مهارت‌ها نیاز دارند و هم باید دانش‌آموزان را به این مهارت‌ها مجهز کنند تا بتوانند با موقعیت‌های متعدد و متنوع نوپدید در کلاس درس، مدرسه و جامعه مواجه شوند و در صدد حل مسائل گوناگون برآیند.

در یکی از جدیدترین طبقه‌بندی‌ها، بوریچ (۲۰۱۷) مهارت‌های اساسی برای تدریس اثربخش را در پنج حوزه تقسیم کرده است: شفافیت درس، تنوع آموزشی، وقت‌گذاری معلم برای آموزش، نقش‌آفرینی دانش‌آموز در فرایند یادگیری و نرخ موفقیت دانش‌آموز.

اسلاوین (۲۰۱۷) هفت قسمت را برای آموزش مستقیم عنوان کرده است: بیان هدف‌های یادگیری و جهت‌دهی دانش‌آموزان به سمت درس، مرور پیش‌نیازها، ارائه محتوای درسی جدید، تولید کاوشگرهای یادگیری، ارائه تمرین مستقل، سنجش عملکرد و ارائه بازخورد و تدارک تمرین مستمر و فرصت مرور. بردن و بایرد (۲۰۱۹) چهار بخش کلیدی را برای آموزش مستقیم تعریف کرده‌اند:

۱. تعیین و صورت‌بندی شفاف هدف‌ها

۲. آموزش با محوریت معلم

۳. نظارت دقیق بر پیامدها برای دانش‌آموزان

۴. سازمان‌دهی اثربخش کلاس درس و مدیریت روش‌ها

حاتمی (۱۳۸۳) در طراحی مدل ارزشیابی عملکرد معلمان دوره ابتدایی، مؤلفه‌های صلاحیت‌های معلمان را شامل این موارد می‌داند:

عملکرد حرفه‌ای: آگاهی از موضوع تدریس و نحوه تدریس آن، مدیریت بر یادگیری دانش‌آموزان، ارزیابی منظم پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و همکاران، انتقال تجربیات به همکاران، پشتکار و جدیت در کار، ابتکار، خلاقیت و نوآوری، انعطاف‌پذیری؛ رفتار اخلاقی: رعایت ارزش‌های دینی؛ شاخص‌های عملکردی: علاقه‌مندی به تعلیم و تربیت، آگاهی از فنون اداره کلاس، شناخت تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان، داشتن روحیه همکاری با مدرسه.

همچنین ملکی (۱۳۸۴) به مهارت‌ها و توانایی‌های علمی معلم در فرایند یادگیری مانند «مهارت در تهیه طرح، اجرای روش‌های نوین تدریس، طراحی آموزشی و ارزشیابی» و شعبانی، نوروزی و آقازاده نیز به آشنایی معلمان با روش تدریس، طراحی آموزشی و ارزشیابی «به‌عنوان مهارت‌های حرفه‌ای معلمان اعتقاد دارند (مهرمحمدی، ۱۳۷۹).

حسینیان حیدری (۱۳۹۲) در پژوهشی مهارت به‌کارگیری تدریس مؤثر، مهارت ارزشیابی و سنجش اصولی، مهارت استفاده از رسانه‌های نوین آموزشی، مهارت‌های پژوهشی و اقدام پژوهی را به‌عنوان مهارت‌های آموزشی معلمان می‌داند.

دیبايي صابر و همکاران (۱۳۹۵) خرده‌مؤلفه‌های مهارت را برنامه‌ریزی، اجرا و کنترل تدریس؛ استفاده از مواد و تکنولوژی‌های تدریس؛ اداره و هدایت دانش‌آموزان و گروه‌ها؛ نظارت، اتخاذ و ارزیابی راهبردها و فرایندهای تدریس و گردآوری، تحلیل، تفسیر اسناد و داده‌ها بیان می‌کند. با توجه به پژوهش‌های محققان و مهارت‌هایی که برای معلم در نظر گرفته‌اند؛ خلاصه‌ای از مهارت‌ها در جدول بیان می‌شود.

جدول شماره ۱. مهارت‌های معلمان در پژوهش‌ها

پژوهشگران	مهارت تدریس مؤثر	مهارت نظارت و ارزیابی	مهارت		مهارت استفاده از مواد و تکنولوژی	مهارت ارتباطی در کلاس
			مهارت سازماندهی و مدیریت کلاس درس	مهارت انجام پژوهش		
سانیتا و مهپاترا (۲۰۱۶)	مهارت‌های آموزشی و تدریس	مهارت‌های مربوط به ارزشیابی	مهارت‌های مربوط به مدیریت و سازماندهی کلاس	مهارت حل مسئله		مهارت‌های برقراری ارتباط
حاتمی (۱۳۸۳)	آگاهی از موضوع تدریس و نحوه تدریس آن	ارزیابی منظم پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و همکاران	مدیریت بر یادگیری دانش‌آموزان و فنون اداره کلاس			
ملایی نژاد (۱۳۹۱)	مهارت استفاده از روش‌های تدریس مناسب با موضوع درس	تسلط به دانش و مهارت‌های چندگانه ارزشیابی	توانایی مدیریت کلاس	مهارت تحقیق و اطلاع از پژوهش‌های اخیر درباره تدریس و یادگیری	توانایی تعامل مهارت استفاده از فناوری در با دانش‌آموزان و همکاران	
مرعشی (۱۳۷۴)	مهارت روش‌های تدریس	مهارت ارزشیابی	مهارت سازماندهی و اداره کلاس			
ملکی (۱۳۸۴)	روش‌های نوین تدریس	مهارت ارزشیابی				

حسینان	مهارت به	مهارت‌هایی	مهارت استفاده از	مهارت‌های	مهارت استفاده
حیدری	کارگیری	ارزشیابی و	رسانه‌های آموزشی	پژوهشی و	از رسانه‌های
(۱۳۹۲)	تدریس مؤثر	سنجش اصولی	نوین	اقدام پژوهی	آموزشی نوین
فراوانی	۷	۷	۶	۴	۳
					۲

با عنایت به پژوهش‌های یاد شده و همچنین مهارت‌هایی که در پژوهش‌ها به‌عنوان مهارت‌هایی که معلم باید در انجام آنها توانمند باشد؛ مهارت‌هایی با عنوان (مهارت برنامه‌ریزی، اجرا و کنترل تدریس، مهارت اجرای روش‌های نوین تدریس، مهارت به‌کارگیری تدریس مؤثر)، به‌عنوان مهارت تدریس مؤثر؛ مهارت‌هایی با عنوان (مهارت‌هایی ارزشیابی و سنجش اصولی، تسلط به دانش و مهارت‌های چندگانه ارزشیابی، ارزیابی منظم پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و همکاران، نظارت، اتخاذ و ارزیابی راهبردها و فرآیندهای تدریس، مهارت‌های مربوط به ارزشیابی)، به‌عنوان مهارت نظارت و ارزشیابی؛ مهارت‌هایی با عنوان (اداره و هدایت دانش‌آموزان و گروه‌ها، مهارت سازماندهی و اداره کلاس، مدیریت بر یادگیری دانش‌آموزان و آگاهی از فنون اداره کلاس، مهارت‌های مربوط به مدیریت و سازماندهی کلاس)، به‌عنوان مهارت مدیریت کلاس درس؛ مهارت‌هایی با عنوان (مهارت‌های پژوهشی و اقدام پژوهی، مهارت تحقیق و اطلاع از پژوهش‌های اخیر درباره تدریس و یادگیری، گردآوری، تحلیل، تفسیر اسناد و داده‌ها، مهارت حل مسئله)، به‌عنوان مهارت انجام پژوهش؛ مهارت‌هایی با عنوان (استفاده از مواد و تکنولوژی‌های تدریس، مهارت استفاده از رسانه‌های آموزشی نوین، مهارت استفاده از فناوری در فرایند یادگیری)، به‌عنوان مهارت استفاده از مواد و تکنولوژی و مهارت‌هایی با عنوان (مهارت‌های برقراری ارتباط، توانایی تعامل انسانی مناسب با دانش‌آموزان و همکاران)، به‌عنوان مهارت ارتباطی در این پژوهش مورد توصیف و بررسی قرار می‌گیرند. همچنین گفتنی است که برخی از مهارت‌ها نیز ممکن است در پژوهش‌های مختلف یاد شده باشد که یا تحت پوشش این مهارت‌ها قرار می‌گیرند یا فراوانی آنها در پژوهش‌ها بسیار کم می‌باشد.

مطالب جدول شماره ۱ که بر اساس پژوهش‌های در دسترس بیان شده است، موضوع این پژوهش را به‌طور کامل پوشش نمی‌دهد. بر این اساس، نیاز به توسعه یک چهارچوب نظری جدید از مهارت‌های آموزشی معلمان با قابلیت پیاده‌سازی در برنامه درسی تربیت معلم و با در نظر گرفتن زمینه فرهنگی کشور و متناسب با اهداف جدید آموزش و پرورش وجود دارد. بر این اساس سؤال اصلی پژوهش این‌گونه مطرح شد: مؤلفه‌های مهارت‌های آموزشی از دیدگاه دانشجو معلمان، معلمان سرآمد و استادان دانشگاه فرهنگیان کدام‌اند؟

روش پژوهش

هدف پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های مهارت‌های آموزشی معلمان بود. پژوهش در سال ۱۳۹۹ با روش پدیدارشناسی در دانشگاه فرهنگیان واحد شهید بهشتی اقلید انجام شد. استادان دانشگاه فرهنگیان، معلمان خبره و دانشجومعلمان ترم آخر به‌عنوان مشارکت‌کنندگان بالقوه پژوهش بودند که استادان و معلمان خبره با روش نمونه‌گیری هدفمند ترکیبی (نمونه مشهور-گلوله برفی) و دانشجومعلمان ترم آخر بر اساس بالاترین معدل، با روش نمونه‌شدت انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته چندگانه استفاده شد. سؤالات مصاحبه از مهارت‌های به‌دست آمده از پژوهش‌های پیشین استخراج شد. سؤال اول مصاحبه، باز و ۹ سؤال بعد در مورد مهارت‌های یاد شده در جدول شماره ۱ بود. نمونه‌گیری دانشجومعلمان ترم آخر دانشگاه فرهنگیان شهید بهشتی اقلید با ۱۴ نفر، استادان دانشگاه فرهنگیان شهید بهشتی شهر اقلید با ۶ نفر و معلمان خبره با ۱۰ نفر (۶ نفر سرگروه‌های آموزشی استان فارس و ۴ نفر معلمان نمونه استانی) به تکرار اطلاعات و اشباع رسید. در انجام مصاحبه، سؤالات نیمه‌ساختاریافته از مهارت‌ها مطرح و مصاحبه‌ها ضبط شده و پس از پیاده‌سازی چندین بار خوانده شد. برای بررسی داده‌های کیفی پژوهش با استفاده از نرم‌افزار maxqda نسخه ۱۰، از کدگذاری نظری نظریه-پردازی داده بنیاد استفاده شد. در نخستین گام از تحلیل داده‌ها، کدگذاری باز انجام شد. این مرحله شامل خرد کردن داده‌ها در قالب واحدهای معنایی متمایز بوده و ایده‌های اساسی موجود در داده‌ها شناسایی، نام‌گذاری و سپس فرایند حذف، ادغام و دسته‌بندی کدهای باز (در قالب زیرمقوله) انجام شد. در گام دوم از فرایند تحلیل، کدگذاری محوری با کنارهم قرار دادن زیرمقوله‌های به‌دست آمده از دسته‌بندی کدهای باز در فرایند استقرار، انجام شد. آخرین مرحله در تحلیل کدگذاری انتخابی است. کدگذاری انتخابی فرایند پالایش، یکپارچه‌سازی و پیوند دادن مقولات به یکدیگر است. در این مرحله از فرایند کدگذاری، ضمن تجمیع و تبیین ارتباط بین مقوله‌ها، با در کنارهم قرار دادن مقوله‌ها، یک تئوری یا مدل ارائه شود (لی، ۲۰۰۱). برای تعیین اعتبار داده‌های کیفی، از اعتباریابی مخاطب و سه‌سویه‌سازی در گردآوری داده‌ها از سه گروه استادان دانشگاه فرهنگیان، معلمان و دانشجومعلمان استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

پس از تحلیل همه مصاحبه‌ها، تعداد ۱۳۹۵ کد اولیه در نرم‌افزار maxqda شناسایی شد که پس از پالایش به ۶۴۸ مؤلفه، ۲۹ زیرمقوله و ۹ مهارت تبدیل شدند. جدول‌های مربوط به ۹ مهارت

به همراه زیرمقوله‌ها و مؤلفه‌های مرتبط به تفکیک ارائه می‌گردد و توضیحات مختصر پیرامون مهارت‌ها بیان می‌شود.

جدول شماره ۲. کدگذاری داده‌های مقوله محوری مهارت‌های فردی معلم

کد باز	زیرمقوله
	ویژگی‌های ظاهری معلم
	ظاهر آراسته، پوشش مناسب، استفاده از رنگ شاد
	رازنگهداری معلم، صبور و دلسوز، پیگیر بودن، وقت‌شناس بودن، مسئولیت‌پذیر، انتقادپذیر، داشتن روحیه مشارکت، صداقت معلم، اخلاق خوب، ساختن منش معلمی، شوخ‌طبعی معلم، عدم تبعیض بین بچه‌ها، افتخار به معلم بودن، علاقه به معلمی، تعهد به معلمی،
	ویژگی علمی معلم
	به‌روز بودن، درک ارتباط امور، کسب سواد علمی، آموزش‌پذیر بودن، آشنایی مختصر با علوم مختلف، آشنایی با نظریه‌های روان‌شناسی، یادگیرنده مادام‌العمر بودن،
	ویژگی شخصیت معلمی
	اثر شخصیت معلم بر استفاده بهتر از زمان، برقراری رابطه دوستانه و صمیمی بودن، حفظ حریم معلم و دانش‌آموز، حساب بردن دانش‌آموز از معلم، اقتدار معلم، جدیت معلم در کلاس، جذب داشتن معلم، معلم به‌عنوان روان‌شناس، انعطاف‌پذیر بودن در کلاس، خودباوری معلم، انگیزه برای تدریس، گوینده خوب بودن، شنونده خوب بودن، داستان‌گویی خوب، توانایی خلق داستان، به شخصیت دانش‌آموزان لطمه نزنند، برقراری نظم کلاسی، قدرت تصمیم‌گیری در لحظه، توانایی سازگاری با محیط، مطالعه کردن، آمادگی قبلی معلم برای انجام کارها، کنار آمدن با سختی‌ها

برای مهارت‌های فردی معلم ۴۸ کد باز شناسایی شد. ۳ کد باز برای زیرمقوله ویژگی‌های ظاهری معلم، ۱۵ کد باز برای زیرمقوله ویژگی‌های اخلاقی معلم، ۷ کد باز برای زیرمقوله ویژگی‌های علمی و ۲۳ کد باز برای زیرمقوله ویژگی‌های شخصیت معلمی شناسایی شد. مهارت‌های فردی معلم در پاسخ به سؤال باز مصاحبه نیمه‌ساختاریافته مبنی بر اینکه یک معلم به چه مهارت‌هایی نیاز دارد، به‌دست آمد. زیرمقوله ویژگی‌های شخصیت معلمی نیز در مورد ویژگی‌هایی که معلم در ارتباط با دیگران می‌بایست مد نظر قرار دهد توسط مشارکت‌کنندگان بیان شد.

در زیرمقوله ویژگی‌های ظاهری معلم، دانشجو معلم با کد (۳۰) بیان داشتند: «تیپ معلم، لباس پوشیدن معلم و ظاهر معلم هم مزید بر علت هست، مثلاً یکی از بچه‌ها می‌گفت و ااا معلم ما دیگه مانتو نداره که بپوشه...» بنابراین توانایی به‌کاربردن پوشش مناسب و متنوع را می‌توان از توانمندی‌های معلمان ماهر دانست.

در زیرمقوله ویژگی‌های اخلاقی معلم، استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۴) بیان کردند: «معلم باید خصوصیات اخلاقی خوب و به‌خصوص صبر و حوصله داشته باشه، این ویژگی‌هاست که منش

معلمی رو به وجود میاره». بنابراین توانایی‌های اخلاقی به‌عنوان مهارت‌هایی است که معلمان خبره از این توانمندی‌ها برخوردارند.

در زیرمقوله ویژگی‌های علمی، دانشجو معلم با کد (۳۱) بیان داشتند: «استادمون بهمون می‌گفت که وجودتون آموزش‌پذیر باشه، وجودتون یه کتاب تدریس نشده برا بچه‌ها باشه». همچنین دانشجو معلم دیگری با کد (۲۸) بیان داشتند: «معلم باید در موارد زیادی علم داشته باشه؛ به‌قول استادمون معلم ابتدایی باید دریایی به عمق یک سانتی‌متر باشه». بنابراین توانمندی‌های علمی از ویژگی‌هایی هست که یک معلم خبره باید به سلاح علم مجهز شده باشد.

در زیرمقوله ویژگی‌های شخصیت معلمی، معلم نمونه استان با کد (۱۷) عنوان کردند: «معلم باید خودش کلاسش رو جدی بگیره یعنی کلاس براش یک فضای محترم، مقدس و جدی باشه». سرگروه آموزشی با کد (۱۶) بیان داشتند: «معلم در کنار اینکه مهارت‌های شغلی رو بلد باشه باید یه دوست صمیمی باشه، زمانی که به بچه‌ها می‌گیم اسم بهترین دوستتون رو بنویسین، اگه اسم معلم رو نوشتن یعنی خیلی مشکلات رو می‌تونن حل کنن». بنابراین جدیت در کار و صمیمی بودن را می‌توان به‌عنوان ویژگی‌های یک معلم با شخصیت به‌شمار آورد.

جدول شماره ۳. کدگذاری داده‌های مقوله محوری خلاقیت

زیرمقوله	کد باز
چگونگی	استفاده بهینه از امکانات، ارائه پیشنهاد برای بهتر شدن محتوا، آموزش ایده‌پردازی به دانش‌آموزان، اجازه نقد به دانش‌آموزان، استفاده خلاق از وسایل عادی، ارائه فعالیت‌هایی فراتر از کلاس، خلاقیت در ترسیم شکل‌ها، ارائه تکالیف چالشی، انجام کارها با روش‌های جدید،
پرورش	استفاده مبتکرانه از زمان و وسایل، تغییر فضای کلاس درس، بررسی همه‌جانبه کار بچه‌ها،
خلاقیت	علاقه به راه‌های غیرمعمول، طرح پرسش‌های زیبا، استفاده از روش مختلف در کارها، برنامه‌ریزی با توجه به شرایط زمینه‌ای، ارائه متفاوت درس، تکالیف و تدریس متنوع، استفاده از نمایش در کلاس.
ملاحظات در راستای پرورش خلاقیت دانش‌آموزان	لازم بودن مطالعه برای خلاقیت، تغییر متناسب با جامعه، در نظر گرفتن تفاوت نسل‌ها، پیش زمینه بودن خلاقیت، محدود نبودن خلاقیت به ساختن وسایل، رفتار متناسب با هر دانش‌آموز، دور شدن از روزمرگی‌ها، به‌کار بستن روش‌های بهتر، تشویق به متفاوت بودن، خلاقیت یعنی کشتن ویروس‌های ذهنی، داشتن کلاس شاد و هیجانی، مانع از خلاقیت نشدن، خلاقیت یعنی آفرینندگی، توجه به علایق شاگردان، محیط کلاسی منعطف.

برای مهارت خلاقیت ۳۵ کد باز شناسایی شد. در زیرمقوله چگونگی پرورش خلاقیت ۲۰ کد باز و برای زیرمقوله ملاحظات در راستای پرورش خلاقیت دانش‌آموزان ۱۵ کد باز شناسایی شد.

در زیرمقوله چگونگی پرورش خلاقیت، سرگروه آموزشی با کد (۱۴) بیان داشتند: «موقعی که به دانش‌آموزان اجازه بدی نقد کنند یعنی شما جایی برای خلاقیت و رشد تفکر در نظر گرفتید. معلمی که تفاوت‌های فردی رو در نظر می‌گیره یعنی که به خلاقیت احترام می‌ذاره». بنابراین معلمان خلاق، به تفاوت‌های فردی افراد احترام می‌گذارند و شرایط را برای انتقاد کردن فراهم می‌آورند و انتقادپذیر هستند.

در زیرمقوله ملاحظات در راستای پرورش خلاقیت دانش‌آموزان، معلم نمونه استان با کد (۱۹) اذعان داشتند: «افرادی که خلاق هستند، کلاس‌های شاد و هیجانی دارند، و بچه‌ها شایق حضور در کلاس اونا هستند و خیلی خوب می‌تونن کار کنن و دانش‌آموزا رو با خودشون همراه کنن». بنابراین معلمانی خلاق می‌دانند که برای پرورش خلاقیت در دانش‌آموزان، بهتر است کلاسی شاد و هیجانی داشته باشند.

جدول شماره ۴. کدگذاری داده‌های مقوله محوری مهارت برنامه‌ریزی

زیرمقوله	کد باز
موارد مورد نیاز در برنامه‌ریزی	برنامه‌ریزی برای تهیه وسایل مورد نیاز)، (برنامه‌ریزی برای مباحث هر روز)، (داشتن طرح درس)، (برنامه‌ریزی جدول بودجه‌بندی)، (برنامه برای فعالیت‌های دانش‌آموزان در خارج از کلاس)، (مشخص کردن زمان دیدار با اولیای دانش‌آموزان)، (برنامه‌ریزی زمان)، (برنامه هفتگی مناسب)، (برنامه‌ریزی طرح تشویقی)، (اعلام برنامه در ابتدای سال با اولیا و بچه‌ها)، (برنامه‌ریزی برای ارزش‌یابی)، (برنامه مدون شیوه اجرای کلاس‌های درس)، (برنامه‌ریزی برای اردو)، (برنامه‌ریزی برای تعیین نقش دانش‌آموزان)، (داشتن برنامه برای فعالیت‌های کلاسی)، (داشتن برنامه سالانه).
ملاحظات در برنامه‌ریزی	(برنامه داشتن معلم برای کار و زندگی)، (برنامه‌ریزی برای صبحانه بچه‌ها)، (داشتن اهداف درسی و اخلاقی از ابتدای سال)، (برنامه برای تکالیف روزانه)، (برنامه‌ریزی مطابق با امکانات موجود)، (آماده کردن مطالب از پیش)، (واقف بودن به جوانب طرح درس نویسی)، (برنامه‌ریزی متناسب با رشد دانش‌آموز)، (توجه به ویژگی‌های موقعیت برای برنامه‌ریزی)، (رعایت انعطاف در برنامه‌ها)، (داشتن برنامه در همه زمینه‌ها)، (اختصاص زمان به برنامه‌های جانبی مدرسه)، (درک ارتباط عمودی و افقی مباحث)، (شناخت توانایی معلمان موفق)، (توجه به فرهنگ و اقتصاد بچه‌ها)، (رعایت انسجام برنامه‌ها)، (در نظر گرفتن موارد پیش‌بینی نشده).

برای مهارت برنامه‌ریزی ۳۹ کد باز شناسایی شد. برای زیرمقوله موارد مورد نیاز برنامه‌ریزی ۲۵ کد باز و برای زیرمقوله ملاحظات در برنامه‌ریزی ۱۴ کد باز شناسایی شد.

در زیرمقوله موارد مورد نیاز برنامه‌ریزی، سرگروه استانی با کد (۱۰) بیان کردند: «معلم پیش از ورود به مدرسه باید برنامه روزش رو بدون و قبلاً بررسی کرده باشه که وسایل مورد نیازش داخل مدرسه هست یا باید از بیرون تهیه کنه». همچنین معلم نمونه استان با کد (۱۸) بیان کردند: «معلم باید برنامه‌ریزی کنه، معلم هست سه زنگ داره یه کتاب و درس رو کار می‌کنن، خوب

بچه خسته میشه». بنابراین شناخت موارد مورد نیاز برنامه‌ریزی و برنامه‌ریزی برای این موارد از مهارت‌های ضروری برای یک معلم به حساب می‌آید. با نگاه به مؤلفه‌های این زیرمقاله، به نظر می‌رسد که مهارت برنامه‌ریزی بستر را برای سایر مهارت‌های معلمی آماده می‌کند.

در زیرمقاله ملاحظات در برنامه‌ریزی، استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۲) اذعان داشتند: «معلم با مراحل رشد و نحوه یادگیری دانش‌آموزان آشنا باشد تا متناسب با مرحله رشد برای آنها برنامه‌ریزی کنه». همچنین سرگروه آموزشی با کد (۱۱) بیان کردند: «معلم آگه بخواد برنامه‌ریزی موفقی داشته باشه باید به موقعیتی که می‌خواد براش برنامه‌ریزی کنه دقت کنه». بنابراین معلم ماهر در برنامه‌ریزی به موقعیت‌ها و مراحل رشد مخاطبان برنامه توجه می‌نماید.

جدول شماره ۵. کدگذاری داده‌های مقوله محوری مهارت‌های ارتباطی (ارتباط با اولیا، دانش‌آموزان و همکاران)

زیرمقاله	کد باز
آموزش و شیوه‌های رفتاری با اولیا	(تشخیص صحیح مشکلات خانوادگی دانش‌آموزان)، (برگزاری جلسه انجمن اولیا)، (توجیه کردن اولیا نسبت به دروس مختلف)، (مهارت ارتباط با اولیا)، (حضور اولیا در کلاس در حضور دانش‌آموزان)، (مشخص کردن نحوه نظارت اولیا بر کار بچه‌ها)، (تشخیص و رفع مشکلات دانش‌آموز با همراهی والدین)، (احترام به پیشنهادهای اولیا)، (رابطه دو طرفه معلم و اولیا)، (مشخص کردن هدف و شیوه کار در ابتدا)، (درخواست بیان ویژگی‌های دانش‌آموزان از اولیا)، (خوب گوش دادن حرف والدین و معلم توسط هر دو طرف)، (صحبت در مورد محتوا و نحوه برخورد با دانش‌آموزان)، (تشکیل گروه مجازی با اولیا)، (اطلاع‌رسانی به موقع)، (اثرات ارائه بازخورد به والدین در برنامه‌ریزی والدین)، (مشخص کردن چهارچوب‌های اصلی در ابتدای سال)، (بیان وضعیت حقیقی دانش‌آموز)، (یاد دادن برقراری ارتباط به والدین)، (سرزدن به خانواده دانش‌آموز)، (عدم اجازه دخالت به اولیا)، (برگزاری جلسات هم‌اندیشی ماهانه)، (پیشنهادهای سازنده تحصیلی به اولیای دانش‌آموزان)، (درخواست ارسال گزارش هفتگی اولیا به معلم)، (در نظر گرفتن جلسه‌های عمومی)، (تشکیل جلسه در هفته اول با اولیا)، (تفہیم اولیا در مورد چگونه کار کردن با دانش‌آموزان در خانه)، (ایجاد فرصت‌های جلسه عمومی و انفرادی اولیا)، (تنظیم فرم اطلاعات ضروری اولیا و دانش‌آموز)، (ارائه برنامه‌ها در جلسه اول با اولیا)، (آموزش نحوه رفتار با کودکان به اولیا)، (مشخص کردن نحوه پیگیری اولیا)، (نظارت بر انجام تکالیف)، (شناخت اولیا)، (اهمیت جلسه اول معلم با اولیا)، (همسویی معلم و اولیا با یکدیگر)، (از میان برداشتن موانع ارتباطات)، (بهای زیاد به خانواده‌ها ندادن)، (عدم فشار بیش از حد به اولیا)، (ضرورت همراهی بیشتر اولیا دانش‌آموزان ضعیف‌تر)، (از بین بردن تناقض بین معلم و اولیا)، (شناخت خانواده دانش‌آموز)، (درک انتظارات اولیا)، (مشخص کردن سطح انتظارات از شاگردان)، (هماهنگی با اولیا در انجام کارها)، (عدم ارتباط شخصی با اولیا)، (آگاهی به‌روز از وضعیت بچه‌ها).
ملاحظات مرتبط با اولیا	

به وجود آوردن درک متقابل در ارتباط با اولیا، (معلم در دسترس اولیا)، (برقراری و حفظ ارتباط با اولیا)، (استفاده از پیشنهادهاى اولیا)، (توضیح چگونگی کار به والدین)، (برنامه دقیق برای حضور انفرادی اولیا)، (درخواست طرح مسائل فرزندشان)، (شناسایی و رفع مشکلات دانش‌آموز)، (اقرارهای صریح برای اولیا)، (اقرارهای صریح برای اولیا)، (ندادن اجازه دخالت در کار معلم)، (مشخص کردن سطح پایه تحصیلی برای اولیا)، (تذکر به والدینی که کار دانش‌آموز را انجام می‌دهند)، (مشخص کردن موارد مهم در اولین جلسه با اولیا)، (گردآوری اطلاعات درباره اولیا از معلم سال پیش و مدیر)، (مشخص کردن تاریخ جلسات)، (در نظر گرفتن زمان برای ارتباط حضوری)، (اعلام وضعیت تحصیلی به اولیا)، (تشکیل جلسات مداوم)، (ارائه تکالیف در فضای مجازی)،

(درک مخاطبین)، (نترسیدن از امتحان)، (ایجاد حس اعتماد متقابل)، (احترام و محبت به دانش‌آموزان)، (تناسب بیان معلم با سن بچه‌ها)، (رعایت ملایمت و اقتدار به جای معلم)، (دیدن نقاط قوت دانش‌آموز ضعیف)، (رفتارهای متناسب با شرایط)، (بیان جذاب معلم)، (برقراری رابطه عاطفی با دانش‌آموز)، (درک مشکلات متفاوت بچه‌ها)، (کوشش برای شناخت کامل دانش‌آموز)، (باور خیرخواهی معلم توسط بچه‌ها)، (برخورد عادلانه معلم)، (برخورد عادلانه معلم)، (شناخت تفاوت‌های فردی و رفتار متناسب با آنها)، (برخورد با زبان کودکان)، (نترسیدن از اظهار نظر علمی)، (مسئولیت‌پذیر کردن دانش‌آموزان)، (سرکوب نکردن دانش‌آموزان)، (استفاده از پتانسیل دانش‌آموزان)، (اعتدال در رفتار با دانش‌آموز)، (شاد بودن کلاس)، (شناخت روحیات مخاطبان)، (ارتباط تعاملی)، (عدم ترس در کلاس)، (نداشتن نگاه از بالا به فراگیر)، (نترسیدن از معلم)، (سهیم کردن دانش‌آموزان در یاددهی یادگیری)، (فهم دنیای دانش‌آموزان)، (در نظر گرفتن توانایی دانش‌آموزان)، (خوش رفتار بودن)، (همراه دانش‌آموز بودن)، (احترام به شاگردان)،

(حفظ ارتباط چشمی)، (انتقاد به صورت شخصی)، (استفاده از زبان بدن)، (تشویق دانش‌آموزان ضعیف)، (گوش دادن فعال)، (تخصیص وقت عمومی و شخصی به دانش‌آموزان)، (صحبت‌های مشاوره‌ای)، (رفتار کردن مثل بچه‌ها در کلاس)، (استفاده از بحث‌های غیرکلاسی)، (پاسخگویی به پرسش‌ها)، (برقراری راحت ارتباط بچه‌ها با معلم)، (برجسته کردن توانمندی بچه‌ها)، (رفتار با بچه‌ها متناسب با خودشان)، (استفاده کردن از واژه‌های مثبت)، (صحبت خصوصی با بچه‌ها)، (انجام تنبیه به صورت انفرادی)، (تشویق جلوی همه)، (تدریس انفرادی برای بچه‌های خاص)، (دادن مسئولیت به بچه‌ها)، (استفاده از نقاط قوت دانش‌آموزان)، (کم کردن ضعف بچه‌ها)، (توجه به سرگرمی‌ها و بازی‌ها)، (درگیر کردن کل کلاس)، (هشدار محترمانه به جای تنبیه)، (در نظر گرفتن طرح‌هایی جالب برای تشویق)، (صدا زدن با اسم کوچک)، (نظارت بر کار و رفتار گروه‌ها)، (شوخی مناسب با بچه‌ها)، (شوخی مناسب با بچه‌ها)، (احوال‌پرسی گرم)، (انجام مسابقه‌های آموزشی در کلاس)، (کمک گرفتن از مشاور)، (بازی کردن با بچه‌ها)،

(صداقت و یکرنگی با همکار)، (رابطه دو طرفه با همکار)، (حفظ احترام و شخصیت همکاران در همه جا)، (کنار گذاشتن حساسیت‌ها در موارد آموزشی)، (کنار گذاشتن حساسیت‌ها در موارد آموزشی)، (تأثیر روحیه هر همکار بر دیگران)، (رابطه صمیمی و دوستانه با همکاران)، (برداشته شدن فضای رقابتی بین همکاران)، (ریشه رفتار همکاران در شخصیت)، (مغرور نبودن معلم)، (دادن اطلاعات به همکاران)، (حسودی نکردن در دادن اطلاعات)، (رابطه مبتنی بر تعامل)، (استفاده بهتر از امکانات)، (تبادل تجربه درباره نحوه آموزش)، (ایجاد فضای تبادل تجربه)، (انتقادپذیری)، (برقراری جو عاطفی در مدارس)، (اهمیت نقش مدیر و معاون)، (ایجاد فضای ابراز چالش‌ها)، (تک رو نبودن)، (مثبت‌نگر بودن)، (رعایت حد و مرزها)، (خود را برتر از دیگران ندانیم)، (برخورد متناسب با روحیه همکاران)، (حاکم کردن فضای علمی بین معلمان)،

(ارزیابی کردن معلمان هم‌پایه از کلاس یکدیگر)، (استفاده از فضاهای مجازی در پرسش سؤال درسی)، (استفاده از تجربه‌های همکاران در مسائل کاری)، (همکاری و همفکری با همکاران مدرسه)، (طرح مسائل درسی در دفتر مدرسه)، (بیان تجربیات به همکاران)، (برگزاری کارگاه آموزشی در مدرسه)، (مشورت در مورد چالش‌های کلاسی)، (گفتگو با معلم سال پیش دانش‌آموزان)، (ارتباط با همکاران برای رفع مشکلات آموزشی)، (تعامل معلمان در مدرسه به‌صورت مداوم)، (برگزاری جلسات هم‌اندیشی در مکان‌های متفاوت)، (اردوهای در برون از منطقه)، (محدود نشدن به شغل مشترک)، (تقویت حس یک گروه بودن)، (نشست‌های دوره‌ای)، (عدم اظهار نظر مغرضانه)، (انجام نقد محترمانه)، (مشارکت در گروه مجازی)، (احترام به آداب محلی هر معلم)، (گرفتن اطلاعات از مدیر).

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها، مهارت‌های ارتباطی یکی از مهم‌ترین مهارت‌های معلمی به‌شمار می‌آید. این مهارت با ۱۸۲ کد باز تولید شده بیشترین کدهای باز استخراج شده از نظرات مشارکت‌کنندگان را به خود اختصاص داده است. در مهارت‌های ارتباطی، برای مهارت ارتباط با اولیا ۶۸ کد باز، برای مهارت ارتباط با دانش‌آموزان ۶۵ کد باز و برای مهارت ارتباط با همکاران کد باز شناسایی شد. استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۵) بیان داشتند: «معلم باید اولیا رو شریک کار خودش بکنه، یعنی اینکه اولیا رو برای رسیدن به هدف خاص که یادگیری بچه‌ها هست رو همراهی و همیاری کنه و آشنا به روش‌های تدریس خودش کنه». معلم نمونه استان با کد (۱۷) در همین مورد بیان داشتند: «بخش زیادی از وقت بچه‌ها در خونه سپری میشه و بچه‌ها نیاید حس کنند که بین والدین و معلم فاصله‌ای وجود داره و این همراهی باعث بالا رفتن سطح کیفی کلاسش میشه». بر این اساس مهارت در همراه کردن اولیا در یادگیری دانش‌آموزان از اهمیت خاصی برخوردار است.

دانشجو معلم با کد (۲۱) در زمینه ارتباط با دانش‌آموزان بیان کردند: «فکر می‌کنم که دانش‌آموز باید اول از ما خوشش بیاد، اگر ارتباط با دانش‌آموز برقرار بشه ادامه تدریس برای معلم و یادگیری برای دانش‌آموز بهتر میشه». سرگروه آموزشی با کد (۱۶) بیان داشتند: «همون جلسه‌های اول با امتحان کردن سبک یادگیری بچه‌ها را بشناسه تا بفهمه چطور با بچه‌ها رفتار کنه». با عنایت به صحبت‌های مشارکت‌کنندگان ارتباط مطلوب با دانش‌آموزان در نهایت به یاددهی و یادگیری بهتر به دانش‌آموزان منجر خواهد شد.

در زیرمقوله آموزش‌ها و شیوه‌های تعامل با اولیا، معلم نمونه استان با کد (۲۰) بیان کردند: «معلم در اول سال باید درخواست کنه از اولیا و یک جلسه بگیره و اهداف و شیوه فعالیت و کارش رو به اونا بگه». بنابراین معلم باید در ارتباط با اولیا به آموزش چگونگی و نحوه انجام فعالیت‌های کلاسی اقدام کند و اولیا را در جریان روند و شیوه کار در کلاس قرار دهد.

در زیرمقوله ملاحظات مربوط به ارتباط با اولیا سرگروه استان با کد (۱۲) بیان کردند: «اولیا به تک تک نمرات و عملکرد بچه در هر زمان اطلاع داشته باشه تا با کمک اولیا به پیشرفت بچه‌ها

کمک کنند». بنا براین آگاهی به روز از وضعیت بچه‌ها یکی از ملاحظات است که معلم در تعامل با اولیا می‌بایست در نظر بگیرد.

در زیرمقوله وظایف معلم در ارتباط با اولیا معلم نمونه استان با کد (۱۴) بیان داشتند «معلم از پیشنهادهاى اولیا اگر به صلاح کلاس و دانش آموزا باشد میتونه استفاده کنه، اما تصمیم گیرنده در کلاس معلم هست». بنابراین یکی از وظایف معلم در قبال اولیا، استفاده از پیشنهادهاى اولیا می‌باشد.

در زیرمقوله ملاحظات در برقراری ارتباط با دانش‌آموزان استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۱) بیان داشتند: «معلم اگر با دانش‌آموزش با محبت و احترام برخورد کنه باعث میشه ارتباط خوبی شکل بگیره». بنابراین در ارتباط با دانش‌آموزان، احترام و محبت به دانش‌آموزان یکی از ملاحظات در برقراری ارتباط با دانش‌آموزان می‌باشد.

در زیرمقوله چگونگی برقراری ارتباط با دانش‌آموزان، دانشجو معلم با کد (۲۵) بیان داشتند که: «احساسش معلم مثل بچه‌ها بشه، بچه باشه و مثل خودشون بازی کنه، بدوه، صداشو بچه‌گونه کنه و مثل اونا فکر کنی». بنابر شواهد رفتار کردن مثل بچه‌ها در کلاس یکی از موارد چگونگی برقراری ارتباط با دانش‌آموزان می‌باشد.

در زیرمقوله ملاحظات در ارتباط با همکاران، استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۳) بیان داشتند: «چون هر معلمی تجربه‌های زیادی داره اگه حساسیت‌ها رو کنار بذاره و بگن خیلی توی کار خودشون هم میتونه تأثیر بذاره، اصلاً بهتره بهتون بگم معلمی کردن من با کنار به همکار خوب قرار گرفتن متحول شد». بنابراین کنار گذاشتن حساسیت‌ها در موارد آموزشی یکی از ملاحظات در ارتباط با همکاران می‌باشد.

در زیرمقوله چگونگی ارتباط با همکاران، معلم نمونه استان با کد (۱۸) بیان داشتند: «معلم تک رو نباید باشه، مثلاً به کاری که ما با معلم هم‌پایمون انجام میدادیم میگفتیم که امروز بیا کلاس من رو ارزیابی بکن، ممکنه به نکته‌ای از نظر همکارم تو کلاس بیاد که به نظر من نمی‌اومد و تلاش می‌کردیم با هم مشکلات هم رو رفع کنیم». بنابراین ارزیابی کردن معلمان هم‌پایه از کلاس یکدیگر یکی از مهارت‌ها در چگونگی برقراری ارتباط با همکاران می‌باشد.

جدول شماره ۶. کدگذاری داده‌های مقوله محوری مهارت استفاده از تکنولوژی و ابزار

زیرمقوله	کد باز
ملزومات و ملاحظات استفاده از مهارت کاربرد ابزار و فناوری	<p>(استفاده بهینه از فناوری)، (آشنا بودن بچه‌ها در سال‌های اول زندگی)، (ضرورت استفاده از وسایل آموزشی)، (در نظر گرفتن ابزارها در تدریس)، (زمان بر بودن استفاده از آزمایش‌های کلاسی)، (اهمیت بینایی در یادگیری)، (توان به کار بستن رسانه‌ها)، (استفاده از تکنولوژی در تدریس)، (توجه به زمان در هنگام استفاده از رسانه‌ها)، (استفاده نکردن معلمان از وسایل مدرسه)، (آشنا نبودن معلم‌ها با فناوری‌ها)، (اهمیت زمان استفاده از رسانه‌ها)، (برقراری ارتباط بچه‌ها با وسیله مورد نظر)، (دسترسی به اینترنت کلاس)، (رعایت نکات ایمنی در استفاده از وسایل)، (تشخیص نوع وسیله آموزشی)، (برقراری رابطه بین محیط و فناوری و دانش آموز)، (تسلط معلم بر استفاده از وسایل)، (چگونگی استفاده از فناوری‌ها)، (زمان استفاده از ابزار)، (تسلط به مهارت‌های کامپیوتر)، (شناخت فناوری‌های موجود)، (استفاده از وسایل مورد علاقه دانش آموز)، (برگزاری دوره‌های تسلط بر فناوری)، (داشتن نگرش مثبت به رسانه‌ها)، (استفاده بجا از تکنولوژی)، (تشخیص دلایل و زمان استفاده از تکنولوژی‌ها)، (پذیرا بودن در برابر تکنولوژی)، آماده کردن و آزمایش کردن وسایل پیش از کلاس، (محدود نکردن رسانه‌ها به فناوری‌های نوین)، (شناخت عملکرد رسانه‌ها)، (محدود نبودن به زمان و مکان)، (استفاده از ابزار مناسب)، (بالا بودن اطلاعات فناورانه دانش آموزان)، (توجه به فضای کلاس در استفاده از وسایل)، (در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی دانش آموزان)، (استفاده از هر وسیله کمک‌کننده)، (توجه به فرهنگ محلی در استفاده از ابزارها)، (رعایت اعتدال در استفاده از فناوری‌ها)، (بلد بودن کار با وسایل)، (توانایی استفاده از فناوری‌ها)، (تشخیص کمبودهای وسایل کلاس)،</p>
چگونگی به کار بستن ابزار	<p>(یاددادن کار با ابزار به دانش آموزان)، (انجام عملی کارها توسط دانش آموزان)، (توضیح دادن دانش-آموز برای کلاس دیگر با ابزار)، (بردن وسایل به کلاس همکاران)، (استفاده از بازی آموزشی)، (استفاده از موبایل)، (تولید محتوای الکترونیکی متناسب با کلاس)، (طراحی بازی‌های با کمک تکنولوژی)، (ارائه تدریس و تکلیف آنلاین)، (استفاده از فیلم در حین تدریس)، (گرفتن آزمون مجازی از بچه‌ها)، (نمایش پی دی اف محتوا)، (جست‌وجوی اینترنتی در کلاس)، (توانایی کار با تخته هوشمند)، (یادداشت کردن مطالب در گوشی تلفن)، (ارائه تکالیف مبتنی بر فناوری)، (فعالیت در فضاهای مجازی)،</p>

برای مهارت استفاده از تکنولوژی و ابزار ۶۲ کد باز شناسایی شد. برای زیرمقوله ملزومات و ملاحظات استفاده از مهارت کاربرد ابزار و فناوری ۴۵ کد باز و برای زیرمقوله چگونگی به کار بستن ابزار ۱۷ کد باز شناسایی شد.

در زیرمقوله ملزومات و ملاحظات استفاده از مهارت کاربرد ابزار و فناوری، دانشجو معلم با کد (۳۰) بیان داشتند: «بدونه که از اینا قراره کجا استفاده بشه، این خیلی مهمه؛ ما کامپیوتر بلدیم ولی نمیدونیم که کی می‌تونیم ازش استفاده کرد، در صورتی که یه معلم میاد جوری به کارش می‌گیره که آدم شاخ در میاره که چجوری از این وسیله استفاده کرد برای تدریسش». همچنین معلم نمونه استان با کد (۲۰) بیان کردند: «متأسفانه کم‌دای وسایل کمک آموزشیمون توی مدارس داره خاک می‌خوره، و معلم باید در طرح درس نوشتن و به کلاس رفتنش به استفاده از وسایل فکر کنه». بنابراین زمان استفاده از تکنولوژی و ابزارها و در نظر گرفتن ابزارها در تدریس به عنوان ملزوماتی است که معلمان خبره در کار خود به آن عنایت دارند.

در زیرمقوله چگونگی به کار بستن ابزار، استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۴) عنوان کردند: «معلم بایست بتونه محتوای تولید کنه و محتوای الکترونیکی زیبا بسازه، اگر من بتونم با توجه به کلاسم تولید محتوای الکترونیکی خوب انجام بدم میتونم کارم رو خیلی بهتر انجام بدم». بنابراین استفاده از تکنولوژی در تولید محتوای الکترونیکی از مهارت‌هایی به حساب می‌آید که معلمان می‌توانند از آن در کلاس درس استفاده کنند.

جدول شماره ۷. کدگذاری داده‌های مقوله محوری مهارت پژوهش

زیرمقوله	کد باز
رو ش ه ای پ ژ ه ش	پرسش و پاسخ مناسب از دانش‌آموزان)، (آموزش مراحل کار علمی به بچه‌ها)، (القای روحیه پژوهشگری)، (توانایی جست‌وجو در اینترنت)، (ارائه موضوعات پژوهشی خوب به بچه‌ها)، (ارائه تکالیف مناسب)، (ایجاد جو پژوهش در همکاران مدرسه)، (ارائه مثال‌های متنوع)، (یاد دادن شیوه پژوهش به بچه‌ها)، (ارائه تحقیق با تشویق)، (کشف راه حل مشکلات)، (ترکیب و تلفیق روش‌های تدریس)، (استفاده از مهارت پژوهشی در هر لحظه)، (انجام مطالعه موردی، اقدام پژوهی و درس پژوهی)، (پرسشگر بودن)، (انجام پژوهش مرتبط و اثربخش)، (پیدا کردن شیوه پژوهشی در تدریس)، (نگاه نکته‌بینانه به موضوعات)، (آوردن نمونه پژوهش‌های کلاس‌های دیگر)، (استفاده از نتایج تحقیقات در کلاس)، (فهم نتایج کاربردی پژوهش)، (توانایی به‌کاربردن شیوه‌های متنوع)، (مطالعه مستمر در حیطه معلمی)، (مطالعه مستمر در حیطه معلمی)، (مطالعه مستمر در حیطه معلمی)، (تقویت روحیه جست‌وجوگری)، (تعریف ساعات پژوهشی برای معلمان)، (تعریف ساعات پژوهشی برای معلمان)، (مشارکت دادن دانش‌آموزان در پژوهش‌ها).

برای مهارت پژوهش ۳۰ کد باز شناسایی شد. استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۶) بیان کردند: «معلمی که پژوهشگر است به دنبال ترکیب روش‌های تدریس به نحوی که در ارائه موضوع

مفیدتر باشد اقدام می‌کند؛ مثلاً در درس پژوهی و اقدام پژوهی مشارکت فعال از خودش نشون می‌دهد». همچنین استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۳) بیان کردند: «اگر فشار کاری کمتر روی معلم باشد قطعاً در قسمت پژوهش موفق تر خواهد بود. وقتی قسمت آموزش وقت معلم رو می‌گیره و برنامه‌های آموزشی زیاد باشه و ساعت پژوهشی تعریف شده باشه معلم می‌تونه پژوهش‌های کاربردی تری انجام بده». بنابراین معلمان ماهر در زمینه‌های شغلی خود به پژوهش اقدام می‌کنند و نسبت به مسائل پیرامون خود با حساسیت نظری برخورد می‌کنند.

جدول شماره ۸. کدگذاری داده‌های مقوله محوری مهارت سازماندهی و مدیریت کلاس

زیرمقوله	کد باز
کلاس در دسترس سازماندهی	(انعطاف‌پذیری جو کلاس)، (ایجاد محیط منظم کلاسی)، (جذابیت فضای کلاس)، (برقراری نظم در کلاس)، (انجام فعالیت متناسب با فضای کلاس)، (توانایی هدایت جو کلاس)، (داشتن کلاس شاد)، (تغییر محیط آموزشی)، (چینش متنوع کلاس)، (گردآوری اطلاعات مربوط به کلاس درس از معلم و مدیر)
مهارت سازماندهی دانش آموزان	(ایجاد رقابت بین دانش‌آموزان)، (تشویق و تنبیه به موقع)، (شناسایی مشکلات متعدد دانش‌آموزان)، (جلب توجه همه دانش‌آموزان)، (کنترل کلاس با درک بچه‌ها)، (آموزش مفهوم خودانضباطی به دانش‌آموزان)، (تدوین قوانین کلاسی و پایبند به اجرای قوانین)، (تدوین قوانین کلاسی و پایبند به اجرای قوانین)، (توجه به انجام کار گروهی)، (انتخاب همیار معلم)، (مشخص بودن انتظار از رفتار دانش‌آموز)، (فعال نگه داشتن دانش‌آموز)، (مسئولیت دادن به دانش‌آموزان)، (استفاده از همسالان در آموزش)، (مشارکت دادن دانش‌آموزان در مدیریت کلاس)، (گروه‌بندی با دانش‌آموزان متفاوت)، (توجه به سبک یادگیری در گروه‌بندی)، (توجه به افراد خاص در کلاس درس)، (شناسایی دانش‌آموزان شلوغ‌کننده کلاس)، (صحبت خصوصی با دانش‌آموزان شلوغ)، (پرسیدن از دانش‌آموز برهم زننده نظم)، (صحبت درباره رفتار دانش‌آموز نه شخصیتش)، (شناخت تفاوت فردی بچه‌ها)، (ارائه فعالیت متناسب با تفاوت‌های بچه‌ها)، (توجه به پیشرفت دانش‌آموزان)، (پاسخگو کردن دانش‌آموزان در قبال وظایفشان)، (تغییر جای دانش‌آموزان)، (انجام به وقت بازی در کلاس)، (اختصاص فرصت برای استراحت دانش‌آموزان در مواقع لازم)، (مشخص بودن وظیفه معلم و فراگیر)، (توجه به حضور و غیاب)، (متعادل نگه داشتن شرایط کلاس)، (مشاهده نتایج آموزش در عمل)، (همراه داشتن کتاب‌های مرتبط با کلاس درس)، (آماده داشتن مطلب برای ارائه)، (انجام حضور و غیاب به موقع)، (تشخیص صحیح زمان شروع تدریس)، (سنجش نقاط ضعف و قوت خودش)، (شناخت فرهنگ محل تدریس)، (استفاده از روش‌های تیمی)، (استفاده از روش تدریس بارش فکری)، (خارج کردن کلاس از یکنواختی)، (ارائه پاسخ‌های علمی مناسب)،

زیرمقاله	کد باز
مدیریت رفتارهای کلاسی	<p>(تسلط بر کلاس و مهارت‌های کلاس‌داری)، (منحصر نشدن به کتاب درسی)، (وضع قوانین منعطف در کلاس)، (استفاده از فناوری‌ها)، (فهم و توانایی شیوه‌های متفاوت مدیریت کلاس)، (شروع به موقع کلاس)، (استفاده از فنون برای حاکم کردن سکوت)، (اختصاص زمان غیرکلاسی به برخی فعالیت‌ها)، (چینش مطلوب فرایندهای کلاسی)، (جمع کردن حواس بچه‌ها با ترفندهای مختلف)، (طراحی فضای کلاس با همکاری دانش‌آموزان)، (برنامه‌ریزی برای مدیریت کلاس با توجه به شرایط اولیه کلاس)، (انجام به‌موقع فعالیت‌ها)، (مشخص کردن روش کار در کلاس)، (بیان مباحث غیر درسی)، (حضور همیشگی معلم در کلاس)، (قرار دادن دانش‌آموزان در نقش معلم)، (مدیریت لحن و تن صدا)، (آموزش دادن مهارت زندگی در کلاس)، (تعادل در مدیریت رفتار) (حفظ ارتباط چشمی)، (مدیریت لحن و تن صدا)، (دادن اجازه اظهار نظر)، (سرعت عمل در انجام کارها)، (سکوت کردن به موقع)، (سکوت کردن به موقع)، (توجه به همه کلاس)، (اعتدال در رفتارها)، (قرار دادن برخی بچه‌ها در رودربایستی)، (جای معلم در کل کنترل کلاس با حرکات بدن)، (اتلاف نکردن وقت در کلاس)، (صدا زدن دانش‌آموز به اسم کوچک)، (تشویق کردن دانش‌آموزان)، (به‌کار نبردن تنبیه)، (نحوه ایستادن در کلاس)، (احترام به خود و دانش‌آموزان) (چرخیدن در کلاس درسی)، (تقسیم وقت و نگاه بین دانش‌آموزان)، (تقسیم نگاه به همه کلاس)، (زنده نگه داشتن شرایط کلاس)</p>

در مهارت سازماندهی و مدیریت کلاس درس ۹۳ کد باز شناسایی شد. برای زیرمقاله مهارت سازماندهی کلاس درس ۹ کد باز، مهارت سازماندهی دانش‌آموزان ۳۲ کد باز، مهارت مدیریت تدریس ۱۱ کد باز، مهارت مدیریت فرایندهای کلاسی ۱۷ کد باز و مدیریت رفتارهای کلاسی ۲۴ کد باز شناسایی شد.

در زیرمقاله مهارت سازماندهی کلاس درس، استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۳) بیان داشتند: «معلم باید در کلاس داری قوی باشد مثلاً آگه معلم نتونه نظم و سکوت رو توی کلاس برقرار کنه بهترین تدریسش هم نتیجه مطلوب نداره». بنابراین برقراری نظم در کلاس یکی از مهارت‌ها در راستای سازماندهی کلاس درس می‌باشد.

در زیرمقاله مهارت سازماندهی دانش‌آموزان، سرگروه آموزشی با کد (۱۴) بیان داشتند: «استفاده از فنون مختلف برای جلب توجه بچه‌ها؛ مثلاً یه مرتبه معلم بگه بچه‌ها چی توی دست منه؟». بنابراین استفاده از فنون جلب توجه یکی از مهارت‌ها در سازماندهی دانش‌آموزان می‌باشد.

در زیرمقاله مهارت مدیریت تدریس، سرگروه آموزشی با کد (۱۷) بیان کردند: «معلمای ما سرعت عمل ندارن، مشق‌ها رو تصحیح نمی‌کنن و میگن وقت نداریم، معلم باید لحظه‌ها رو شکار کنه، از هر لحظه‌ای برای بهتر شدن کارش استفاده بکنه و غنیمت بشمره و همزمان چندتا کار انجام بده، هم مشق تصحیح کنه و هم در همان لحظه نقاشی بکشن». بنابراین استفاده از زمان‌های مرده یکی از مهارت‌ها در مدیریت فرایند تدریس به شمار می‌آید.

در زیرمقوله مدیریت رفتارهای کلاسی یکی از دانشجو معلمان با کد (۳۴) بیان فرمودند: «جوری که دانش‌آموزان رو هم صدا میزنه خیلی تأثیر میذاره، چجوری و با چه لحن و به چه صورت اسم دانش‌آموزاش رو صدا میزنه که دانش‌آموزا خودشون رو ملزم بدونن که رعایت کنن». بنابراین مدیریت لحن و تن صدا یکی از مهارت‌ها در مدیریت رفتارهای کلاسی می‌باشد که معلم می‌تواند در مواقع لازم استفاده کند.

در زیرمقوله مدیریت فرایندهای کلاسی سرگروه آموزشی با کد (۱۶) بیان فرمودند: «معلم برای کلاسش قوانینی در نظر بگیره، قوانینی که خشک نباشه و به وقتش استثناها رو در نظر بگیره». بنابراین وضع قوانین کلاسی منعطف یکی از مهارت‌های مدیریت فرایندهای کلاسی می‌باشد.

جدول شماره ۹. کدگذاری داده‌های مقوله محوری مهارت ارزیابی و نظارت

زیرمقوله	کد باز
بهره‌گیری از نظارت و نظارت	(پرسش سؤالات ناگهانی)، (ارزیابی رفتار و گفتار دانش‌آموزان)، (طرح پرسش‌های متنوع)، (ارزیابی تمرکز بچه‌ها)، (ارزیابی‌های فراوان)، (ارزشیابی گروهی)، (ارزشیابی در عمل)، (انجام پرسش و پاسخ کلاسی)، (انجام ارزشیابی تشخیصی)، (ارزیابی محیط کلاس)، (توجه به سطوح دانش در ارزشیابی)، (استفاده از انواع سؤالات در ارزشیابی)، (ارزشیابی از طریق بازی)، (استفاده از ارزشیابی غیرمستقیم)، (استفاده از آزمونک‌ها)، (استفاده از روش خلاقانه در ارزیابی)، (انجام ارزیابی ماهانه)، (اجازه پرسش سؤال به دانش‌آموزان)، (نظارت بر کل کلاس)، (ارزشیابی بیشتر از دانش‌آموزان ضعیف‌تر)، (نظارت بر انجام کار بچه‌ها)، (ارزشیابی با استفاده از ابزارهای ارزشیابی توصیفی)، (طرح سؤالات چالشی)، (استفاده از آزمون‌های عملکردی)، (یادداشت کردن فعالیت بچه‌ها)، (مشاهده فعالیت دانش‌آموز در محیط‌های مختلف)، (ارائه سؤالات تحقیقی)، (نظارت دقیق بر تکالیف)، (نظارت بر مشارکت داشتن در کلاس)، (ارزیابی دانش‌آموز به‌عنوان ارزیابی معلم)، (ارزشیابی مشاهده‌ای)، (نظارت مستمر)، (اختصاص زمان بیشتر برای دانش‌آموزان ضعیف‌تر)، (ارزیابی از دانسته‌های پیشین بچه‌ها)، (انجام ارزشیابی بعد از اتمام تدریس)، (استفاده از انواع ارزشیابی)، (استفاده از دانش‌آموزان در جمع‌بندی درس)، (هدایت شاگردان در حین انجام فعالیت‌هاشان)، (بررسی تمام تکالیف بچه‌ها)، (خودارزیابی توسط دانش‌آموزان)، (ارزیابی تکوینی).

زیرمقوله	کد باز
ملاحظات در انجام ارزیابی	بدون اطلاع قبلی ارزیابی نکردن، (بیان انتظارات از پیش)، (ارزشیابی هدفمند)، (فشار نیاوردن به بچه‌ها)، (منحصر نشدن به ارزشیابی پایانی)، (ارزشیابی در بازه زمانی کوتاه)، (ارزیابی کردن دانش-آموزان در هر زمان)، (توجه به یادگیری از هم‌سالان)، (طرح سؤال با عنایت به برخی دانش‌آموزان)، (پرسش سؤال‌های با کیفیت)، (درخواست نظارت بر تکلیف منزل بچه‌ها از اولیا)، (ارزشیابی متناسب با موضوع)، (ایجاد اشتیاق به ارزشیابی در دانش‌آموزان)، (ارزیابی وضعیت جسمی دانش‌آموزان)، (همزمانی ارزشیابی و آموزش)، (رفتار مناسب معلم هنگام ارزشیابی کردن)، (رعایت اعتدال در ارزیابی)، (اهمیت رفتار اخلاقی در کنار درس)، (ارزیابی پایانی در فواصل مختلف)، (توجه به رفتارهای جانبی)، (استرس وارد نکردن به بچه‌ها)، (ارزیابی اهم مطالب)، (توجه به توانایی قبلی دانش‌آموز)، (توجه به تفاوت‌های فردی در ارزشیابی کردن)، (ارزشیابی به موقع)، (هدفمند بودن ارزشیابی)، (نظارت والدین بر تکالیف)، (در نظر گرفتن نقطه ابتدایی دانش‌آموز در ارزیابی)، (درک کردن دانش‌آموزان)، (تحلیل و تفسیر اطلاعات ارزشیابی)، (انجام صحیح نظارت)، (توجه ویژه به دانش‌آموزان ضعیف کلاس در ارزیابی)، (دید مثبت در ارزیابی)، (تشخیص درست نوع ارزشیابی)، (استفاده از داده‌های ارزشیابی)، (دقت در ارزشیابی)

در مهارت نظارت و ارزیابی ۷۰ کد باز شناسایی شد. برای مقوله شیوه انجام ارزیابی و نظارت ۴۴ و برای مقوله ملاحظات در انجام ارزیابی ۳۶ کد باز شناسایی شد.

در زیرمقوله شیوه انجام ارزیابی و نظارت، استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۲) بیان داشتند: «مشاهده فعالیت‌های کلاسی و خارج کلاس باعث میشه که معلم به نقاط ضعف خودش و دانش آموز پی بیره». بنابراین رعایت تنوع در ارزیابی از دانش‌آموزان می‌تواند به عنوان یکی از مهارت‌ها در انجام ارزیابی به شمار آید.

در زیرمقوله ملاحظات در انجام ارزیابی، سرگروه آموزشی با کد (۱۵) عنوان کردند: «بازه زمانی ارزشیابی خیلی مهمه، مثلاً هر ماه دوبار از هر دانش‌آموز ارزیابی کنه و جووری باشه که درسا روی هم تلنبار نشه». بنابراین توجه به بازه‌های زمانی بین ارزیابی‌های به عمل آمده از ملاحظاتی به شمار می‌آید که معلمان ماهر در کار خود رعایت می‌کنند.

جدول شماره ۱۰. کدگذاری داده‌های مقوله محوری مهارت تدریس مؤثر

زیرمقوله	کد باز
ارائه تکالیف به‌اندازه، (تدریس دوباره با توجه به نتایج ارزشیابی)، (تلاش در راستای رفع نقایص)، (ارائه بازخورد خوب)،	

(خلاصه‌گویی)، (آموزش خوب دیدن)، (ایجاد شرایط آموزش به هم کلاسی‌ها)، (ارائه جذاب درس)، (توجه به تربیت در تدریس)، (تدریس متناسب با زندگی روزمره)، (هدفمند بودن کارهای معلم)، (شاد بودن کلاس)، (برقراری ارتباط مناسب)، (آسان کردن درک مطلب برای دانش آموز)، (استفاده بهینه از زمان)، (تکرار و تمرین کافی مباحث)، (استفاده از زبان بدن در هنگام تدریس)، (استفاده از راه‌های مختلف برای ایجاد شوق)، (در نظر گرفتن شرایط فیزیکی کلاس)، (به‌کاربردن تمام حواس در راستای انتقال مطلب)، (تلاش شناخت دانش‌آموزان)، (مشارکت دادن دانش‌آموزان)، (درک وضعیت جسمی و روحی دانش‌آموز)، (تصمیم‌گیری با توجه به توانمندی دانش‌آموزان)، (توجه به گویش‌های دانش‌آموزان)، (ارائه نمونه‌های متفاوت)، (توجه به سبک یادگیری)، (دانش‌آموز محوری)، (مهارت‌های کلامی با توجه به کودکان)، (لذت‌بخش کردن یادگیری)، (جدی بودن هنگام تدریس)، (نمایان کردن جذابیت‌های موضوع تدریس)، (توجه به بی‌نظمی‌های کلاس)، (پرسش از همه بچه‌ها)، (تدریس متناسب با سن بچه‌ها)، (پیش‌بینی سؤالات احتمالی بچه‌ها)، (توجه به تفاوت‌های فردی)، (ارزیابی در هر لحظه از تدریس).

(ارائه درست مطالب)، (تشخیص زمان مناسب تدریس)، (تدریس از ساده به مشکل)، (ارائه منظور با بیان ساده)، (توجه به آفریده‌ها در تدریس)، (استفاده از تجارب قبل در تدریس‌های بعد)، (توقف تدریس در مواقع لازم)، (آموزش از طریق بازی)، (استفاده از ابزارهای مناسب در تدریس)، (مرتبط کردن درس با زندگی واقعی)، (حفظ انگیزه در تدریس)، (استفاده از روش تدریس مناسب)، (فعالیت در گروه‌های کوچک کلاسی)، (استفاده از دانش‌آموزان در تدریس به هم‌کلاسی‌ها)، (بیان نمونه و مثال مناسب)، (تنوع در استفاده از روش‌های تدریس)، (هدایت کردن دانش‌آموزان)، (تدریس با خلاقیت)، (ایجاد پیوستگی بین مطالب با مرور مطالب پیش)، (در نظر گرفتن زمان استراحت در ساعت کلاسی)، (تدریس با شعر و داستان)،

(انجام احوال‌پرسی)، (بسنده نکردن به روش‌های تدریس حاضر)، (تشخیص زمان تدریس هر درس)، (طراحی متناسب با دانش‌آموزان)، (طراحی شروع و پایان مناسب برای تدریس)، (فهم هدف کلی)، (زمان‌بندی اجزای تدریس)، (مطالعه پیش از تدریس)، (برنامه‌ریزی با توجه به سطح علمی بچه‌ها)، (بررسی محتوای پایه‌های قبل و بعد)، (تسلط بر روش‌های تدریس)، (بررسی پرونده دانش‌آموزان)، (فهم پیش زمینه‌های تحصیلی دانش‌آموزان)، (فهم و تسلط به موضوع)، (طراحی برنامه سالانه و طرح درس روزانه)، (درگیر کردن دانش‌آموز قبل از جلسه تدریس)، (توجه به فضای کلاس)، (ایجاد آمادگی ذهنی دانش‌آموزان)، (برنامه‌ریزی با توجه به سطح کلاس)، (تفکر قبل از تدریس)، (انجام ایجاد انگیزه قبل تدریس)، (آماده کردن وسایل پیش از تدریس)، (ارتباط با معلم سال پیش)، (ایجاد احساس نیاز به موضوع درس)، (شناخت و استفاده از امکانات محیطی)، (توجه به مناسبت‌های مختلف)، (فضاسازی کلاس درس با توجه به موضوعات)، (ارزشیابی از درس پیش).

در مهارت تدریس مؤثر ۸۹ کد باز شناسایی شد. برای زیرمقوله مهارت‌های در طول فرایند تدریس ۳۵ کد باز، زیرمقوله مهارت‌های حین تدریس ۲۱ کد باز، زیرمقوله مهارت‌های پیش از تدریس ۲۸، زیرمقوله مهارت‌های بعد از تدریس ۴ کد باز شناسایی شد.

در زیرمقوله مهارت‌های در طول فرایند تدریس استاد دانشگاه فرهنگیان با کد (۳): «محور تدریس ما باید بر شعور و تربیت باشد، تدریس ما باید به خداشناسی، خودشناسی، مخلوق

شناسی یا شناخت طبیعت منجر بشه». بنابراین توجه به تربیت در تدریس یکی از مهارت‌هایی است که معلمان ماهر در طول فرایند تدریس به کار می‌برند.

در زیرمقوله مهارت‌های حین تدریس، دانشجو معلم با کد (۳۱) عنوان کردند: «معلم جوری تدریس کنه که بچه‌ها حس کنن دارن بازی می‌کنن، اما در نهایت معلم کار و تدریس خودش رو کرده». بنابراین آموزش از طریق بازی از مهارت‌هایی است که معلمان در حین تدریس به آن توجه دارند.

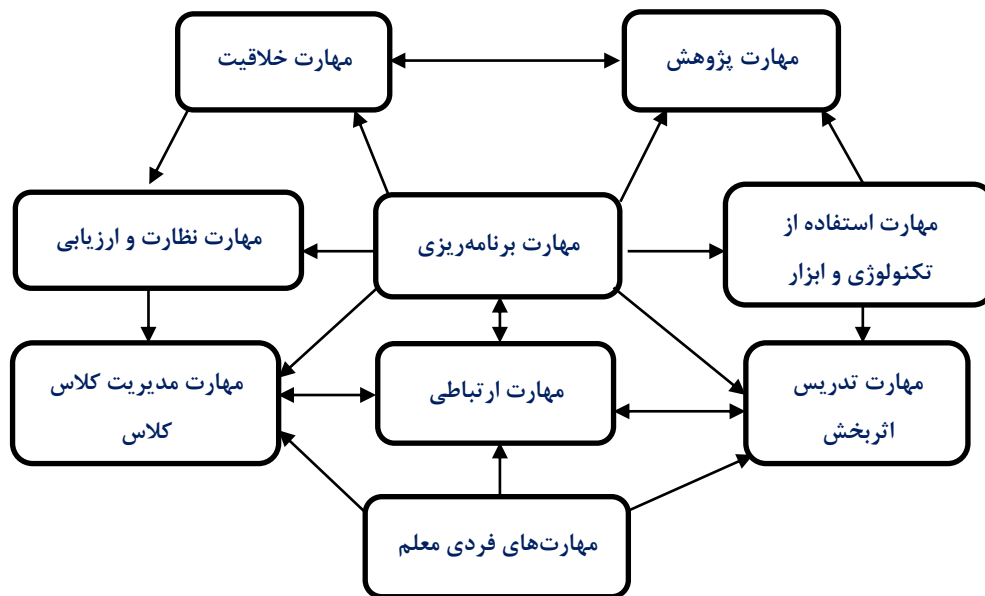
در زیرمقوله مهارت‌های پیش از تدریس، معلم نمونه استان با کد (۲۰) بیان داشتند: «من به عنوان معلم باید پایه‌های قبلی خودم رو تدریس کرده باشم، یا حتما دقیق مطالعه کنم، الان وقتی نگاه می‌کنم می‌بینم از پایه اول خیلی مطالب کار میشه و داره الان گسترده تر میشه». بنابراین بررسی محتوای پایه‌های قبل و بعد به عنوان مهارت‌هایی به شمار می‌رود که معلم پیش از تدریس آن را در نظر می‌گیرد.

در زیرمقوله مهارت‌های بعد از تدریس معلم نمونه استان با کد (۱۷) بیان داشتند: «تمرین و تکلیف خوب بده و به موقع تدریس کنه میتونه باعث یادگیری خوب بچه‌ها بشه». بنابراین ارائه تکالیف هدفمند بعد از تدریس، از مهارت‌هایی به حساب می‌آید که منجر به یادگیری بهتر و ماندگارتر تدریس انجام شده می‌شود.

جدول شماره ۱۱. تعداد کدهای باز، زیرمقوله‌ها و کدهای محوری و کد انتخابی

کد انتخابی	کدمحوری	تعداد زیر مقوله	تعداد کدهای باز شناسایی شده
	مهارت‌های ارتباطی	۷	۱۸۲
	مهارت سازماندهی و مدیریت کلاس	۵	۹۳
	مهارت تدریس مؤثر	۴	۸۹
	مهارت نظارت و ارزیابی	۲	۷۰
	مهارت استفاده از تکنولوژی و ابزار	۲	۶۲
مهارت‌های آموزشی	مهارت‌های فردی معلم	۴	۴۸
	مهارت برنامه‌ریزی	۲	۳۹
	مهارت خلاقیت	۲	۳۵
	مهارت پژوهش	۱	۳۰
	مجموع کدها یا زیرمقوله‌های شناسایی شده	۲۹	۶۴۸

در شکل زیر مدل نهایی مستخرج از تحلیل داده‌ها ارائه شده است:

شکل ۱. مدل مفهومی مهارت‌های معلمی

بحث و نتیجه‌گیری

پس از تحلیل کلی مصاحبه‌ها، تعداد ۱۳۹۵ کد اولیه در نرم‌افزار maxqda شناسایی شد که پس از پالایش به ۶۴۸ مؤلفه، ۲۹ زیرمقوله و ۹ مهارت تبدیل شدند. بر اساس مؤلفه‌های شناسایی شده، بیشترین تعداد مؤلفه‌ها به مهارت ارتباطی با ۱۸۲ مؤلفه و کمترین تعداد مؤلفه مربوط به مهارت پژوهش با ۳۰ مؤلفه می‌باشد. برای مهارت سازماندهی و مدیریت کلاس ۹۳ مؤلفه، مهارت تدریس ۸۹ مؤلفه، مهارت نظارت و ارزیابی ۷۰ مؤلفه، مهارت استفاده از تکنولوژی و ابزار با ۶۲ مؤلفه، مهارت‌های فردی معلم با ۴۸ مؤلفه، مهارت برنامه‌ریزی با ۳۹ مؤلفه و مهارت خلاقیت، ۳۰ مؤلفه شناسایی شد. براساس تحلیل‌های انجام شده بر مصاحبه‌ها، پراکندگی کدها در قسمت Document portrait در نرم‌افزار maxqda و تجارب سال‌ها خدمت در عرصه معلمی در بخش‌های مختلف آموزش و پرورش نقشه مفهومی مهارت‌های معلمی تدوین شد.

شکل شماره ۲. پراکندگی کدهای مهارت‌های معلمی

در این خروجی از نرم‌افزار maxqda، مهارت تدریس بارنگ سفید، مهارت نظارت و ارزیابی با رنگ زرد، مهارت برنامه‌ریزی با رنگ نارنجی، مهارت پژوهش با رنگ سبز، مهارت سازماندهی و مدیریت کلاس با رنگ صورتی، مهارت استفاده از مواد و تکنولوژی با رنگ آبی، مهارت خلاقیت با رنگ آبی تیره، مهارت‌های ارتباطی با رنگ یشمی و مهارت‌های فردی معلم با رنگ بنفش نشان داده شده است.

با توجه به پراکندگی کدها در قسمت Document portrait، دریافت می‌شود که مهارت‌های فردی معلم از نظر مشارکت‌کنندگان از مهارت‌های اساسی به شمار می‌رود. مهارت‌های فردی از نظر مشاقت‌کنندگان بر مهارت‌های ارتباطی، مهارت سازماندهی و مدیریت کلاس درس و مهارت تدریس تأثیرگذار و دخیل می‌باشد. مهارت‌های ارتباطی معلم با مهارت سازماندهی و مدیریت کلاس درس، مهارت تدریس اثربخش و مهارت برنامه‌ریزی در ارتباط متقابل است؛ بدین معنی که مهارت برقراری ارتباط مناسب و سازنده باعث تدریس مؤثر و موجب بهتر شدن مدیریت کلاس معلم می‌شود. از طرفی هنگامی که معلم تدریس را به گونه‌ای اثربخش ارائه می‌کند، منجر به بهتر شدن ارتباطاتش در کلاس درس، اولیا و با همکارانش می‌شود. همچنین سازماندهی و مدیریت مناسب در ابعاد مختلف می‌تواند به تسهیل برقراری ارتباط و مؤثر بودن آن منجر شود. همچنین مهارت ارتباطی مناسب می‌تواند به بهبود برنامه‌ریزی‌های معلم کمک کند و به صورت متقابل معلمی که دارای مهارت برنامه‌ریزی است می‌تواند با برنامه‌ریزی دقیق و بهینه زمینه‌ساز برقراری ارتباطات و کیفیت ارتباطات در ابعاد مختلف شود.

مهارت برنامه‌ریزی نیز از مهارت‌هایی است که به نوعی بیشترین ارتباط را با مهارت‌های دیگر دارد. معلم در سازماندهی و مدیریت کلاس، ارزشیابی و نظارت، تدریس مؤثر، استفاده از تکنولوژی و ابزار، ارتباطات، پژوهش و به‌کار بستن خلاقیت نیازمند به برنامه‌ریزی و هدف-گذاری می‌باشد. از بین این مهارت‌ها، ارتباط مهارت برنامه‌ریزی با مهارت پژوهش، مهارت خلاقیت و مهارت ارتباطی رابطه‌ای دوسویه می‌باشد؛ بدین معنی که در انجام پژوهش‌ها نیاز به تدوین برنامه منسجم می‌باشد و در طرف مقابل انجام پژوهش‌ها به توانمندی در برنامه‌ریزی می‌انجامد. برنامه‌ریزی در عرصه‌های مختلف می‌تواند به ارتقا و بهبود خلاقیت منجر شود و در مقابل مهارت خلاقیت می‌تواند در انجام و طرح برنامه‌های گره‌گشا یاری‌رساننده باشد. معلم ماهر برنامه‌ریز برای به‌کار بستن و استفاده از ابزارها، شیوه‌های سازماندهی دانش‌آموزان، فضای عاطفی و فیزیکی کلاس، رفتارهای خودش در کلاس درس، انتخاب نوع ارزیابی، زمان و چگونگی نظارت بر عملکرد دانش‌آموزان برنامه‌ریزی می‌کند.

ارتباط مهارت پژوهش و مهارت خلاقیت معلم نیز ارتباطی متقابل است و این‌گونه تفسیر می‌شود که مهارت خلاقیت می‌تواند در جست‌وجوگری و حل مسائل تأثیرگذار ظاهر شود و از طرفی توانمندی در انجام پژوهش می‌تواند به همه‌جانبه‌نگری، درک بالاتر از امور و متفاوت دیدن مسایل کمک کند. در پایان باید بیان نمود که هر چند بین مهارت‌های مختلف در عرصه نظر و عمل ارتباطاتی وجود دارد، اما در این نقشه مفهومی تلاش بر نمایش ارتباطات پررنگ‌تر و مشهودتر بود.

شیوع بیماری کرونا و عدم امکان و دسترسی حضوری به افراد مشارکت‌کننده و گردآوری اطلاعات از افراد مختلف را می‌توان از محدودیت‌های اساسی پژوهش حاضر یاد کرد. همچنین به مسئولان ذی‌ربط در آموزش و پرورش و دانشگاه فرهنگیان پیشنهاد می‌شود به مهارت‌های ارتباطی، مهارت خلاقیت و برنامه‌ریزی در برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان توجه بیشتر مبذول دارند و دروسی در این رابطه در برنامه درسی اعمال کنند. همچنین در جذب دانشجو معلمان به ویژگی‌های فردی و شخصیتی اهمیت داده شود و شاخص‌ها و چهارچوب‌های خاصی در نظر گرفته شود، دانشگاه فرهنگیان را به تکنولوژی‌های نوین و ابزارهای مؤثر در تدریس مجهز نمایند و کارگاه‌ها و جلسات هم‌اندیشی مهارت محور را در طول خدمت معلمان برای آنان در نظر بگیرند.

فهرست منابع

- Abdullahi, B; Dadjavi Tavakoli, A. & Youseliani, G.A. (2014). Identifying and Validating the Professional Competencies of Effective Teachers, *Quarterly Journal of Educational Innovations*, 13(49): 48-25 (Text in Persian)

- Adibnia, Asad (2013). Examining the barriers to implementing active teaching methods in primary schools in Tehran, Curriculum Planning and Educational Innovation Research Institute, *Educational Research and Planning Organization*. (Text in Persian)
- Ahmadi, G.A; Amini Zarrin, A & Mehdizad Tehrani, A. (2015). An overview of teacher knowledge types from the viewpoint of connoisseurship theory and its relation with educational technology: A descriptive-analytic study, *Quarterly Journal of Educational Innovation*, 15(6): 7-28 (Text in Persian)
- Amrollah, A.& Hakimzadeh, R. (2014). A Comparative Study of the Quality of Teacher Training Curriculum in South Korea, England and Iran, *Bi-Quarterly Journal of Higher Education Curriculum Studies*, 9: 7-25(Text in Persian)
- Balkar, B. (2015). Defining an empowering school culture (ESC): Teacher perceptions. *Issues in Educational Research*, 25(3), 205-225.
- Borich, Gary. D. (2017). *Effective Teaching Methods: Research-Based Practice* (Ninth Edition). Boston: Pearson Education.
- Burden, Paul. R., & Byrd, David, M. (2019). *Methods for Effective Teaching: Meeting the Needs of All Students* (Eighth Edition). New York: Pearson
- Bates, A. W. (2015). *Teaching in a digital age*. *Open Educational Resources Collection*, 6. Retrieved from <https://irl.umsl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=oer>
- Daneshpajoo, Z. (2003). Assessing the professional skills of middle school science and math teachers and presenting methods for its qualitative improvement, *Educational Innovation Quarterly*, 6(2): 92-69 (Text in Persian)
- Daneshpajoo, Z. & Farzad, V. (2006). Evaluation of Vocational Skills of Primary School Teachers, *Quarterly Journal of Educational Innovations*, 18(5): 170-135 (Text in Persian)
- Dibai Saber, M; Abbasi, E; Fathi Vajargah, K. & Safaei Movahed, S. (2015). Explaining the components of teachers' professional competence and analyzing its position in the upstream documents of education in Iran, *Bi-Quarterly Journal of Teaching and Learning Research*, 13(2): Series 24, 124-109 <https://doi.org/10.22070/tlr.2017.13.2.109> (Text in Persian)
- European Union (2006) *Key Competences for Lifelong Learning, a European Reference Framework*. Brussels, 2006
- Faulkner, J., & Latham, G. (2016). Adventurous lives: Teacher qualities for 21st century learning. *Australian Journal of Teacher Education*, 41(4), 137-150. <http://dx.doi.org/10.14221/ajte.2016v41n4.9>
- Gall, Meredith Damien; Borg, Walter; Gal, Joyce (2012), *quantitative and qualitative research methods in educational sciences and psychology*, translators: Dr. Ahmadreza Nasr and colleagues, 7th edition, Tehran: Samt. (Text in Persian)
- Hativa, N. (2015). What does the research say about good teaching and excellent teachers? *Teaching in the Academia*, 5, 42-74
- Hosseini Heidari, F. S. (2013). Assessing the professional and scientific skills of teachers in teacher training centers from the perspective of managers, teachers and students, *Quarterly Journal of Job and Organizational Counseling*, 5(14): 134-147 (Text in Persian)

- Kyndt, E., Gijbels, D., & Grosemans, I. (2016). Teachers' everyday professional development: Mapping informal learning activities, antecedents, and learning outcomes. *Review of Educational Research*, 201, 1-40
<https://doi.org/10.3102/0034654315627864>
- Vaillant, Denise (2007) "preparing Teachers for Inclusive Education in Latin A, ercia" *Quartely Review of Comparative Education*, Vol1
- Rauf, Ali (2000). *Review of the global movement to improve teacher training*, Tehran: publications of the Research Institute of Education and Training. (Text in Persian)
- Rosenshine, Barak., & Stevens, Robert. (1986). *Teaching Functions*. In: M. C. Wittrock (Edt.), *Handbook of Research on Teaching* (Third Edition). New York: Macmillan
- Kyriacou, Chris (2007) *Essential Teaching Skills*, Nelson Thornes Ltd, UK, pp 1-1
- Lee, J. (2001), *A Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use*, Unpublished Doctoral Dissertation, University of Nebreska, In Proquest UMI Database
- Maleki, H. (2005). *Professional competencies of teaching*. Tehran, Iran: SAMT. (Text in Persian)
- Maaleki, A. (2018). *The ARZESH Competency Model: Appraisal & Development Manager's Competency Model*. LAP Lambert Academic Publishing.
- Marashi, Ali Akbar (1992). *classroom management and organization, development of educational technology*; 8th period, number 6, Tehran: educational science base (Text in Persian)
- Mehromhammad, Mahmoud (1379). *Rethinking the process of teaching, learning and teacher training*, Tehran: Madrash Publications (Text in Persian)
- Mollainejad, A. (2012). Desirable Professional Qualifications of Primary Education Teacher Students, *Quarterly Journal of Educational Innovations*, 11(4): 62-33 (Text in Persian)
- Moeini Naeini, M. (2008). Skills Needed by Teachers in the Age of Knowledge, *Journal of Social Science Development*, 3(11): 56-61 (Text in Persian)
- Nousiainen, Tuula. Kangas, Marjaana. Rikala, Jenni. Vesisenaho, Mikko. (2018). Teacher competencies in game-based pedagogy. *Teaching and Teacher Education*, 74, 85-97. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2018.04.012>
- OECD. (2002). *Definition and selection of competencies: Theoretical and conceptual foundations* (DeSeCo). Background paper. Neuchatel, Switzerland: Swiss Federal Statistical Office
- Ontario College of Teachers. (2018). *The standards for the teaching profession*. Retrieved from <https://www.oct.ca/public/professional-standards>
- Passi, B.K. (1976) *Becoming Better Teacher: Microteaching Approach*, Sahitya Mudranalaya: Ahmedabad p 12-19
- Safi, Ahmed (1997). *The image of a teacher, honoring the personality, qualifications, skills, memories and experiences of teachers*, publications of the Association of Parents and Teachers of the Islamic Republic of Iran. (Text in Persian)

- Shabani, Z. (2004). Comparative study of teacher training program and several countries in the world. *Quarterly Journal of Education*. No. 20 (3): 160-121 (Text in Persian)
- Sanders, W.L. & Rivers. J.C. (1997) *Cumulative and residual effects of teachers on future student academic achievement*. Knoxville: university of Tennessee Value-Added Research and
- Stronge, J. H., Ward, T. J., & Grant, L. W. (2011). What makes good teachers good? A cross-case analysis of the connections between teacher effectiveness and student achievement. *Teacher Education*, 62(4), 339–355
<https://doi.org/10.1177/0022487111404241>
- Sunita, T. & Mahapatra, B. C. (2016). Importance of teaching competencies, personality traits, and values among B.Ed. teachers' trainees. *International Journal of Multidisciplinary Research and Development* (V3), 3(6): June: 135-137
- Taheri, M; Arefi, M; Pardakhtchi, M.H. & Ghahremani, M. (2013). Exploring the process of teacher professional development in teacher training centers: Foundation Data Theory. *Quarterly Journal of Educational Innovation*, 12(45) 176-149 (Text in Persian)
- The Relationship between Teaching Methods and Promoting the Attitudes of Students in Elementary Schools in Tehran, *Research in curriculum planning*, Vol 14, No 59 (continuous 56), [Persian]
- Turner, Rauva (2005) Top 20 Technology Skills Every Educator Should Have, *T.H.E. Journal*: <http://thejournal.com/articles/2014/1/22>
- University of Nebraska-Lincoln, Business & Finance Human Resources. (2018). *The definition of competencies and their application at NU*. Retrieved from <https://hr.unl.edu/compensation/nuvalues/corecompetencies.shtml/>

This article is an open_access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons AttributionNoncommercial 4.0 International (CC BY_NC_ND 4.0) (https://creativecommons.org/licenses/by_nc_nd/4.0/).